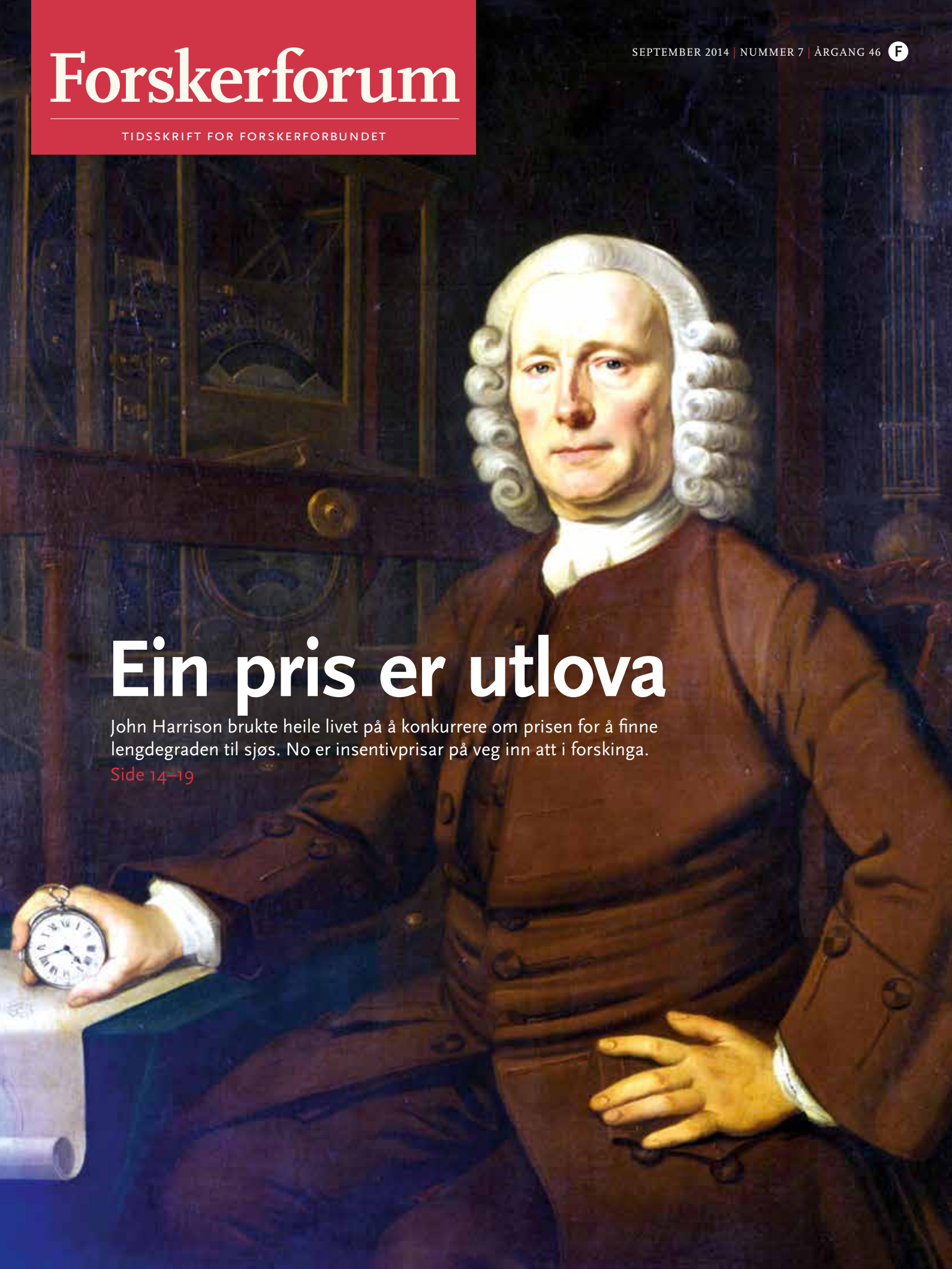

Ein pris er utlova

John Harrison brukte heile livet på å konkurrere om prisen for å finne lengdegraden til sjøs. No er insentivprisar på veg inn att i forskinga.

Side 14–19

Tre navn på en liten lapp

Plutselig var det om å gjøre for alle å posisjonere seg.

Valgets kvaler.

Tre navn, maks. Det var beskjeden fra læreren, denne vårdagen et lite stykke ut på 1980-tallet. O, kvaler, o følelsemessige kaos. Hvem skulle vi velge?

Ja, for de sa at de skulle lytte til oss, til ønskene våre, før de tok en endelig beslutning. Og vi trodde på dem.

Så vi tenkte og funderte, rådslo og spekulererte. Da sommerferien endelig kom, var vi helt utslitte av det hele.

Denne sommeren 2014 er det andre som har måttet fundere, og de skal fortsette med det utover høsten. Beskjeden er riktignok ikke tre navn på en lapp, men å gi kunnskapsministeren innspill i arbeidet med framtidig struktur i universitets- og høyskolesektoren. Så nå rådslås det i alle landets hjørner om hvem det er lurt å mene seg med.

Omkalfatringer begynner man å bli vant med i UH-sektoren. Det er ikke få ansatte ved universiteter og høyskoler som har fått ny e-postadresse i løpet av det siste tiåret. De sitter fortsatt ved samme pult, men under en ny overbygning som følge av fusjoner og statusendringer. Institusjonene får stadig lengre og mer kronglete navn, etter hvert som de skal favne stadig flere. I Forskerforum går det med en halv ingress bare til å skrive Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet eller Høgskolen i Buskerud og Vestfold.

Selv hadde vi fortsatt våre korte 1970-tallsnavn, vi som denne høsten et lite stykke ut på 1980-tallet fikk en ny skolevei. Vi het Anne

«Det ble en del grining på de som skuffet måtte innse at deres ønsker ikke var hørt.»

og Hanne, Trine og Hege, Siri og Kristin. Vi var fjorårets avgangselever ved tre av kommunens barneskoler som nå skulle møtes på én ungdomsskole. Det krevde en ny fordeling, et nytt økosystem blant oss 13-åringer, der gamle klassefelleskap ble revet opp, og nye skulle dannes.

Derfor disse lappene med de tre navnene.

Statsråd Torbjørn Røe Isaksen har kalt inn til dialogmøter på fem ulike steder i landet i løpet av september. Innen da må institusjonene ha tenkt seg grundig om, for i enkelte regioner kan det skje endringer fort nå. I Nord-Norge, for eksempel, det første stedet som får besøk av statsråden. I et brev fra Kunnskapsdepartementet 15. august heter det at «departementet ser at universitets- og høyskolesektoren i Nord-Norge er noe mer moden for strukturelle endringer enn en del andre steder i landet, slik at det kan være aktuelt å gjøre disse uten å avvente at stortingsmeldingen om strukturen samlet sett er lagt frem.»

Bestevenninnen min var grei skuring. Hennes navn på lappen var en selvfølge. Men som nummer to og tre, skulle jeg da velge Anne og Hanne? Mia og Pia? Hva ville tjene meg best? To som uansett hadde nok med hverandre? En som jeg tenkte at likte meg, men som kanskje

også likte bestevenninnen min godt og som derfor kunne gjøre rangen stridig for meg hos henne? En som kanskje ikke likte meg per i dag, men som jeg egentlig alltid hadde hatt lyst til å henge mer med? Eller kanskje bare en av de stille og sjenerte, en som likevel ikke gjorde noe av seg, som bare var glad til om hun i det hele tatt ble valgt av noen?

Å, det var taktikk og forhandlinger og bakholdsangrep og daglige svik som dominerte i den korte tiden vi hadde til rådighet for å ta disse valgene vi opplevde som livsviktige. Noen ble fintet fullstendig ut på sidelinja. Andre opplevde en plutselig popularitet.

Slik Høgskolen i Narvik brått har fått merke. Nå kjemper både Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet og Universitetet i Nordland om å få den med på laget videre. Selv vil de helst at alle skal være venner og slå seg sammen til ett universitet. Det samme vil et flertall av ansatte ved Høgskolen i Nesna. Men det vil ikke Universitetet i Nordland.

På Vestlandet snakker de om en løsere foretaksmodell etter mønster fra helseforetakene. Norges handelshøyskole vet ikke om de vil være med på det en gang. Får de velge, fortsetter de i helt eget spor.

Til møtet i Oslo er hele ni institusjoner kalt inn. Hvem kommer overens med hvem av dem?

Til syvende og sist var det ledelsen ved den nye ungdomsskolen som bestemte hvor vi havnet. Det ble en del grining på de som skuffet måtte innse at deres ønsker ikke var hørt. Selv hadde jeg flaks og endte opp sammen med bestevenninnen min, og bare henne av jentene fra barneskolen. Det var intens lykke og fred noen år. Vi fant oss til rette i den nye klassen, fikk nye venner og glemte snart hvor vi kom fra.

Så skulle vi over på videregående skole, og alt begynte forfra.

**Redaktør
Siri Lindstad**

Kjetil Brottveit er i permisjon ut februar 2015. Siri Lindstad fungerer som redaktør i hans sted.

14: Takk og pris

Insentivpriser er på full fart inn i forskningen, som et verktøy for å stimulere til mer innovasjon. Målet med slike priser er ofte å løse et problem som ikke får nok oppmerksomhet ellers.

22: Vitenskapens magi

– Jeg er en fremmed innen det akademiske, men vitenskapen er fundamentalt med på å bygge mitt verdensbilde, sier kunstneren Toril Johannessen. Hun stjeler flittig fra forskningen til sine arbeider.

28: En framtid i vått og grått

Mer regn, mer vind og høyere temperaturer skaper utfordringer for de som skal ta vare på kirkebyggene våre framover. Et kulturminneprosjekt forsøker å være føre var.

4: Forrykninger og forvandlinger

Skal hele Nord-Norge samles i én institusjon? Det er ett av de store spørsmålene når kunnskapsministeren nå vil se på hele strukturene i universitets- og høyskolesektoren.

6: Datapriser til diskusjon

Statistisk sentralbyrå har satt opp prisene på registerdata til forskning. – Vi må ha en gjennomgang av hele systemet, sier Marianne Aasen fra Arbeiderpartiet.

7: Skal se på utdanningsbehov

Kunnskapsdepartementet skal lage analyser over hva arbeidslivet forventes å ha bruk for av kompetanse i de kommende årene. – Det er et sug etter slik informasjon, sier prosjektleder.

8: Norsk-russiske utfordringer

I Russland må nå forskningssamarbeid som er finansiert av internasjonale organisasjoner, godkjennes av russiske myndigheter. Det kan vanskeliggjøre norske samprosjekter.

10: Landbruksminister på tvers

Før sommeren fikk Skog og landskap, Bioforsk og Norsk institutt for landbruksforskning beskjed om at de skulle bli ett institutt, stikk i strid med anbefalingene i en fremlagt rapport.

FASTE SIDER

27: Historiske bilder

34: Bøker

36: Kronikk

39: Gjesteskribent

38: Debatt

41: Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 7/46 2014. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo, Telefon: 21 02 34 00/Telefaks: 21 02 34 01

ANSVARLIG REDAKTØR: SIRI LINDSTAD, siri.lindstad@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: AKSEL KJÆR VIDNES, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALIST: JOHANNE LANDSVERK, johanne.landsverk@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

REDAKSJONSRAÐ: Martin Eide, professor UiB, Helge Salvesen, bibliotekdirektør UiT, Reidun Høydal, Møreforskning/Høgskulen i Volda

ANNONSER: Arne Aardalsbakke, Telefon: 64 87 67 90, Telefaks: 64 87 67 91, E-post: annonser@forskerforum.no

Design: Concorde Design. Forsideillustrasjon: John Harrison. Maleri av Thomas King. (Foto: Topfoto). Trykk: Krona Trykk.

ISSN 0800-1715. Opplag: 18 270

Alle universitetene og høyskolene skal møte Kunnskapsdepartementet i september:

NORD-NORGE: 5. SEPTEMBER

MØTESTED: BODØ

Høgskolen i Harstad, Høgskolen i Narvik, Høgskolen i Nesna, Samisk høyskole, Universitetet i Nordland, Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet

MIDT-NORGE: 17. SEPTEMBER

MØTESTED: MOLDE

Høgskolen i Nord-Trøndelag, Høgskolen i Molde, Høgskolen i Sør-Trøndelag, Høgskolen i Volda, Høgskolen i Ålesund, NTNU

VESTLANDET: 25. SEPTEMBER

MØTESTED: STAVANGER

Høgskolen i Bergen, Høgskolen i Sogn og Fjordane, Høgskolen Stord/Haugesund, Kunst- og designhøgskolen i Bergen, Norges Handelshøyskole, Universitetet i Bergen, Universitetet i Stavanger

ØSTLANDET: 23. SEPTEMBER

MØTESTED: OSLO

Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, Høgskolen i Gjøvik, Høgskolen i Hedmark, Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Oslo og Akershus, Kunsthøgskolen i Oslo, Norges idrettshøgskole, Norges musikkhøgskole, Universitetet i Oslo

SØRØST: 12. SEPTEMBER

MØTESTED: PORSGRUNN

Høgskolen i Buskerud og Vestfold, Høgskolen i Telemark, Høgskolen i Østfold, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Universitetet i Agder

SLAGET OM NARVIK

Drømmer om California preger arbeidet med ny nordnorsk universitets- og høyskolestruktur.

– Jeg tror det viktigste er å organisere strukturen sånn at vi får det Nord-Norge trenger. Det blir ofte glemt i slike regionalkamper.

Rektoren ved Høgskolen i Narvik (HiN) Arne Erik Holdø snakker fort, men velger sine ord nøye. Det er mye som skjer om dagen, mye som kan få store konsekvenser. Universitets- og høyskolestrukturen i Norge skal endres. Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen har gitt alle institusjonene i oppdrag å finne seg nye partnere. I løpet av september skal de møte Kunnskapsdepartementet (KD) for å fortelle hvem de har valgt, og hvorfor.

ATTRAKTIVT TEKNOLOGIMILJØ

Narviks problem er bare det at både Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet (UiT) og Universitetet i Nordland (UiN) er på frierfotter. Mens universitetene gjerne vil ha Narvik for seg selv, vil Narvik ha alle.

– Styret ved Høgskolen i Narvik har gått inn for ett universitet i Nord-Norge. Det er det man anser som best for landsdelen. Så blir det et spørsmål om man får det til politisk, sier Holdø.

Det som gjør Narvik så attraktivt, er teknologimiljøet. Nord-Norge har som resten av landet stort behov for ingeniører og andre teknologikyndige.

– Styret ved Universitetet i Tromsø har sagt at vi ønsker å samle det teknologiske miljøet, og at vi ønsker en fusjon med Høgskolen i Narvik. Det er også et svar på departementets ønske om å styrke miljøene, og ikke å ha konkurrerende miljøer i nabolaget, forteller rektor ved UiT Anne Husebekk.

MOTSTAND I BODØ

Samtidig er ikke Husebekk, som leder for landsdelens eldste og største høyere utdanningsinstitusjon, fremmed for tanken om å samle hele Nord-Norge under ett universitet.

– Teoretisk kunne det vært en interessant tanke, men det skal være en vilje til å gjøre det i alle institusjonene som blir fusjonert. I praksis tror jeg tanken ikke er gjennomførbar, ikke uten sterkt politisk påtrykk. Men vår erfaring er at dette er tunge prosesser som krever betydelig samarbeidsklima. Å gjennomføre sammenslåinger på tvers av institusjonenes vilje innebærer ikke nødvendigvis suksess.

Op motstanden er tydelig ved landsdelens andre universitet, UiN i Bodø. Institusjonen som bare har noen få år på baken som universitet, ønsker ikke å bli slukt av UiT.

– Vi tror landsdelen er tjent med to sterke institusjoner som kan bidra til å realisere mulighetene som ligger i nord, sier UiN-rektor Pål Pedersen, som understreker at det allerede er en

FOTO: HIN

■ – Vi mener det ikke er heldig å bygge opp konkurrerende miljøer i Nord-Norge, sier Arne Erik Holdø.

klar arbeidsdeling mellom de to universitetene.

Problemet er bare teknologimiljøet. Det vil begge ha.

NARVIK SOM BERKELEY?

– Nordland er det mest folkerike fylket i nord, med størst behov for teknologi i privat sektor. Sånn sett ser vi at det er nyttig å ha Narvik med på laget, sier Pedersen.

Narvik har ennå ikke gitt opp håpet om å gjøre alle til lags. For å få til det lokker rektor Arne Erik Holdø med en drøm fra USA: California-modellen. Den er kjent fra University of California, hvor University of California, Los Angeles (UCLA) og University of California, Berkeley inngår som de mest kjente institusjonene. Modellen innebærer at man har en felles overbygning, men med relativt stor selvstendighet og sterk lokal akademisk styring.

Når han blir bedt om å ta et valg mellom UiT og UiN, blir Holdø vag, men igjen nøye med ordene. Det ene eller det andre er ikke det beste, mener han.

– Om vi blir del av enten UiT eller UiN, vil det innebære at det universitetet som ikke fusjonerer med oss, vil forsøke å bygge opp teknologimiljøet på egen hånd. Med tanke på folketallet i Nord-Norge mener vi at det er uheldig å bygge konkurrerende miljøer innen teknologi. Derfor synes jeg California-modellen er interessant. Det er fort gjort å ødelegge en faggruppe, men det tar tiår å bygge den opp.

➡ AV AKSEL KJÆR VIDNES

FOTO: UiT

■ – Å gjennomføre sammenslåinger på tvers av institusjonenes vilje innebærer ikke nødvendigvis suksess, sier Anne Husebekk.

KD: California er interessant

Statssekretær i Kunnskapsdepartementet lover frivillighet under press.

– Min sjef har sagt at hvis nødvendig vil vi kunne foreta sammenslåinger på tvers av institusjonenes ønsker, men vi har presisert at det er siste utvei. Nå synes jeg det er så mange interessante diskusjoner rundt om i hele landet om sterkere samarbeid og strukturendringer, at det å være hard i klypa anser jeg som en litt hypotetisk problemstilling. Foreløpig.

Bjørn Haugstad lover at departementet ikke er forutinntatt i forkant av prosessen som nå settes i gang. Angående kabalen i Nord-Norge sier han at mye blir opp til institusjonene selv.

– Det er nokså sterke signaler fra Nordland om at de på ingen måte ser for seg ett universitet i Nord-Norge. Jeg har sagt at California-modellen er interessant, men at det må være de nordnorske institusjonene som selv bestemmer seg for den. Det skal veldig mye til for at vi bestemmer det for dem.

KVEN SKAL BETALE FOR STATISTIKKEN?

Høge prisar på offentlege registerdata trugar kvaliteten på norsk forskning. – Vi treng ein gjennomgang av heile systemet for statistikkhandtering, seier Marianne Aasen i Ap.

Hans K. Hvide, professor i økonomi og finans ved Universitetet i Bergen (UiB), har lang reynsle med å bruke data frå offentlege register i forskinga si:

– Eg har nyleg vore med på å bestille eit relativt standard datasett til eit forskingsprosjekt. Basert på tidlegare erfaringar ville eit slikt datasett koste oss mellom 30 000 og 60 000 kroner. Pristilbodet vi fekk frå Statistisk sentralbyrå (SSB), var på 330 000 kroner, fortel han.

– SSB skal leggje data til rette for forskning til sjølvkost, men dette er jo monopolprising. Det undrar meg at Finansdepartementet ikkje grip inn.

INGEN BUDSJETTAUKE

Norske offentlege register er unike datakilder, og gjev forskarar høve til å studere problemstillingar som elles ville vore utanfor rekkjevidde. Men SSB, som har ansvaret for å utlevere tilrettelagde data for forskning, har nyleg auka prisane kraftig på denne tenesta.

UiB-rector Dag Rune Olsen er mellom dei som er uroa over konsekvensane for kvaliteten på norsk forskning. I Forskerforum 6/2014 etterlyste Olsen ein prinsipiell debatt om det skal vere slik at tilgang til registerdata skal avhenge av forskaren si evne til å betale.

SSB er underlagt Finansdepartementet. Kommunikasjonssjef i departementet, Runar Malkenes, seier i ein e-post at det ikkje ligg føre planar om at staten skal ta nokon større del av kostnadane.

– SSB må prioritere sin bruk av ressursar og aktivitetar innanfor gjeldande budsjett. Det er ikkje naturleg at Finansdepartementet subsidierer data for forskingsføremål på generell basis, men departementet er oppteke av at verksemda blir driven på ein effektiv måte. Då må kostnadane reflektere ressursbruken. Kostnadskorrekte prisar gjev brukarane informasjon om dei reelle kostnadane ved å ta ut data. Det kan leggje til rette for betre avvegingar når forskingsprosjekt blir planlagde, seier han i e-posten.

Marianne Aasen (Ap), som sit i kyrkje-, utdannings- og forskingskomiteen på Stortinget, meiner at tida er mogen for å sjå på systemet for innsamling og utlevering av offentleg statistikk på nytt.

– Regjeringa snakkar om forenkling og innsparing i byråkratiet. Dei sparer ved å vere atterhaldne med budsjettet for SSB, og dermed må SSB dekke utgiftene ved å krevje dei inn att frå offentleg sektor, i dette tilfellet forskarane. Eg meiner ikkje det er foren-

FOTO: FLICKR/CC

■ **Korkje SSB eller Forskringsrådet får auka budsjetta sine. Dermed må forskarane betale stadig meir for offentleg statistikk.**

FOTO: ARBEIDERPARTIET

■ **– Vi treng ein debatt om kven som skal betale for at norsk politikk er basert på kunnskap, seier Marianne Aasen.**

klande, spesielt ikkje når det får konsekvensar for kva ein kan og ikkje kan forske på, seier ho.

VIL HA DEBATT

Aasen etterlyser ein grunnleggjande debatt om kven som skal bere det økonomiske ansvaret for at norsk politikk er basert på kunnskap.

– Noreg er unikt i den forstand at vi har pliktoppfyllande borgarar og bedrifter som deler opplysingar med fellesskapen, til beste for forskning og politikktutvikling. Men omfanget er blitt mykje større dei siste åra, og det er ikkje sikkert at all rapportering av data til statistikkføremål blir opplevd som relevant og god tidsbruk. Det er ein fare for at viljen til å bidra til dette informasjonsspleiselaget blir mindre dersom ikkje

heile systemet får ein skikkeleg gjennomgang, seier ho.

Statssekretær i Kunnskapsdepartementet, Bjørn Haugstad, seier til Forskerforum at departementet vil sjå nærare på problemstillinga.

– SSB ligg under Finansdepartementet, så det må i så fall vere i dialog med dei. Vi kan ikkje påverke prisane til SSB direkte, men vi merker oss kva forskarane seier. At dette blir opplevd som fordyrande, forstår eg, seier Haugstad.

ETTERSPURNAD GJEV PRISHOPP

Fagdirektør for Avdeling for personstatistikk i SSB, Elisabeth Nørgaard, fortel at prisauken reflekterer at etterspurnaden frå forskarar har auka kraftig dei seinare åra, i takt med at registra er blitt større, fleire og meir komplekse. SSB har sett inn fleire tiltak, mellom anna oppretta ein eigen seksjon og tilsett fleire folk til å gjere tilretteleggingsarbeidet. Men ettersom SSB sitt eige budsjett ikkje har auka, må meirkostnadane dekkast av brukarane.

– Som andre offentlege institusjonar står SSB i ein situasjon med strammare budsjett og auka effektivitetskrav. Modellen i dag er at forskarar legg inn denne utgifta som ein del av søknaden hos Forskringsrådet eller andre finansieringsinstansar. Vi har ikkje hatt nokon diskusjon om kostnadsmodellen, men er opne for ei slik drøfting. Ingen signal eg har motteke, tyder på at budsjettet vårt kjem til å auke for å ta høgde for dei ekstra utgiftene, seier ho.

♦ AV KJERSTIN GJENGEDAL
OG AKSEL KJÆR VIDNES

Registerforskning

- Noreg har ei rekkje godt utbygde offentlege register som forskarar kan nytte i til dømes økonomisk forskning og helseforskning.
- SSB har ansvar for å leggje data til rette data for forskingsføremål.
- Forskarar må betale for arbeidet knytt til utlevering, medan sjølve datamaterialet er gratis.
- SSB har nyleg auka prisane på slike oppdrag kraftig fordi oppdragsmengda ikkje lenger let seg handtere innanfor normalt driftsbudsjett.

SAMLER TRÅDENE OM FRAMTIDEN

– Vi må vite hvilke utdanninger det er størst behov for framover, sier NITO-president. Kunnskapsdepartementet utvikler nå et system for analyser.

– Elever, studenter og universitets- og høyskolesektoren har et sug etter kunnskap om hvilke utdanninger det vil være behov for i framtiden, sier Einar Bjørshol, prosjektleder i Kunnskapsdepartementet. Han leder en gruppe som skal samle, analysere og formidle hva arbeidslivet forventes å ha bruk for av kompetanse i de kommende årene.

– I dag finnes det ingen statlig funksjon med en dedikert oppgave å følge utviklingen av framtidige kompetansebehov, sier Bjørshol.

Prosjektet han leder, skal i løpet av en treårsperiode utvikle et system som blant annet ser Statistisk sentralbyrås framskrivninger av tilbud og etterspørsel etter utdanninger i sammenheng med andre analyser. Målet er å formidle materialet på en lettforståelig måte til elever, studenter, utdanningsinstitusjoner og andre som kan ha bruk for det.

Ifølge Bjørshol handler det ikke om å lage sikre prognoser, noe som ville vært urealistisk.

– Ifølge framtidsforskere kan det være like verdifullt å ta feil på interessante måter når man lager gode scenarier, sier Bjørshol.

IKKE SOM I DANMARK

Før sommeren skrev Forskerforum at Danmarks regjering vil dimensjonere de enkelte høyskole- og universitets- utdanningstilbud fra sentralt hold, basert på blant annet framskrivninger av arbeidsmarkedets behov. Ifølge ekspertutvalget som anbefaler dette, har Danmark et alvorlig misforhold mellom mengden av masterkandidater og behovet for deres kompetanse. De enkelte institusjonene mangler insentiv til å rette opp dette, derfor må staten ta ansvar, ifølge utvalget. Det norske medlemmet i utvalget, professor Ivar Bleiklie, rådet i Forskerforum 6/14 Norge til å følge nøye med på utviklingen i nabolandet.

Ifølge Bjørshol i Kunnskapsdepartementet ligger det ikke i mandatet til gruppen hans å legge til rette for detaljstyring av sektorens utdanningstilbud.

– Vi arbeider med å utvikle et bedre kunnskapsgrunnlag, men kommer ikke til å gi konkrete råd om dimensjonering, sier Bjørshol. Han viser til at det blir en politisk sak hvorvidt statlig styring av dimensjonering skal bli sterkere. Ifølge andre kilder i departementet er prosjektet ikke knyttet til noe politisk ønske om sterkere statlig dimensjonering av utdanningstilbudet.

– Om disse rapportene skal inn i styringsgrunnlaget for sektoren, må bli opp til politikerne å vurdere, sier Bjørshol.

■ Det nye prosjektet skal se utdannings- og arbeidsmarkedet i sammenheng, ifølge Einar Bjørshol i Kunnskapsdepartementet.

– VI TRENGER DIMENSJONERING

Ingeniørorganisasjonen NITO er en av aktørene som i dag lager egne framskrivninger basert på intervjuer med bedrifter. Årets undersøkelse viser for eksempel at 71 prosent av bedriftene i privat sektor har behov for flere ingeniørstillinger de neste tre årene, spesielt innenfor maskin og elektro. Ifølge NITOs president Trond Markussen har hele landet behov for en sterkere koordinering og dimensjonering av utdanningstilbudene opp mot arbeidsmarkedet.

– Det er mange av oss som prøver å se inn i krystallkula, og hvis man kunne samle alle data og se disse i sammenheng, vil det være nyttig, selv om spådommene vil forbli usikre, sier Markussen. Han viser til regjeringens SAK-politikk (samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon) overfor utdanningssektoren.

– Intensjonen om mer samordning av utdanningstilbudet er god, men det krever kanskje mer styring og mindre krav til frivillighet fra sektoren hvis politikken skal lykkes, sier Markussen.

– ET KREVENDE PROSJEKT

Prorektor for utdanning ved Universitetet i Tromsø Wenche Jakobsen tror det blir krevende for et nasjonalt organ å levere relevante kompetanseframskrivninger til regionene.

– Vi planlegger hele tiden våre utdanninger ut fra arbeidsmarkedet i Nord-Norge, og vi har utstrakt kontakt med fylker og kommuner om behovet for blant annet lærere, barnehagepersonell og helsepersonell, sier Jakobsen. Hun tror allikevel et overordnet bilde på Norges arbeidsmarked kan være nyttig.

– Universitetet dimensjonerer ut fra samfunnets behov i dag, og som en beredskap for framtidig behov. Alle framskrivninger vi kan få se på, vil være av det positive, sier Jakobsen.

♦ AV ANDREAS HØY KNUDSEN

System for framskrivninger

- Treårig prosjekt igangsatt av Kunnskapsdepartementet
- Skal foreta analyser av tilbud og etterspørsel etter utdanninger og arbeidskraft
- Myntet på studenter, utdanningsinstitusjoner og myndigheter
- Bygger på Vox-rapporten Kompetanseframskrivninger i Norge. Utvikling av et system fra 2012 som foreslår å opprette et nasjonalt organ

– SAMARBEID VIL BLI VANSKELIGERE

Konflikten mellom Russland og Vesten har allerede fått konsekvenser for norsk-russisk forskningssamarbeid.

– Det startet før krisen på Krim. I fjor vedtok det russiske parlamentet lover som medfører strengere kontroll med for eksempel Det russiske vitenskapsakademiet. Finansiering fra utlandet blir nå gransket veldig nøye, det har blitt mer byråkrati og ekstremt streng håndheving av restriksjoner, sier forskningssjef Pavel Baev ved fredsforskningsinstituttet PRIO i Oslo.

TRIGGER FOR STØRRE KONFRONTASJON

Han kommer selv opprinnelig fra Russland, og beskriver endringene som del av utviklingen til president Vladimir Putins udemokratiske og autoritære regime. Han sier Krim-krisen utløser en mye større konfrontasjon mellom Russland og Vesten, som er strukturelt betinget og har dype røtter.

– Putins regime trenger denne typen konfrontasjon for å legitimere sin eksistens, sier forskningssjefen.

Ved ambassaden i Moskva sitter Sverre Rustad, spesialutsending for utdanning, forskning og teknologi. Han sier han ikke har registrert noe som tyder på at forskningssamarbeidet påvirkes av konflikten mellom Russland og Vesten, men bekrefter at det har vært en innstramming i vilkårene for det sivile samfunnet i Russland.

– Relativt nye bestemmelser sier at forskningssamarbeid som er helt eller delvis finansiert av internasjonale organisasjoner, skal godkjennes av russiske myndigheter. Dette skaper litt bekymring, men vi har ikke sett noen praktiske konsekvenser enda. Vi vet ikke helt hva som menes med «internasjonale organisasjoner», men det er varslet unntak for visse organisasjoner, for eksempel Nordisk ministerråd og EU-kommisjonen. Prosjekter med finansiering fra dem vil være godkjent per definisjon, sier Rustad.

Forskningsprosjekter har ikke bare akademiske partnere, og vil dermed også kunne bli påvirket av loven om såkalte fremmede agenter. Både norske og russiske forskere samarbeider med ikke-statlige organisasjoner, såkalte NGO-er. Disse tvinges nå til å registrere seg som utenlandske agenter om de mottar penger utenfra, noe som kompromitterer statusen deres.

– Det har blitt vanskeligere for forskningspartnere i Russland å søke om midler fra andre land, sier Baev.

– KAN BLI PÅVIRKET

Han kjenner ikke til at norske myndigheter legger hindringer i veien for samarbeid. Den dagen kan imidlertid også komme. Statssekretær Bjørn Haugstad i Kunnskapsdepartementet (KD) understreker at Russlands folkerettsstridige handlinger

■ Elena Eriksen fra Havforskningsinstituttet (t.v.) og Tatanja Prokhorova fra det russiske forskningsinstituttet PINRO på økosystemtokt i 2012.

■ Pavel Baev er forskningssjef ved PRIO.

overfor Ukraina har gjort det nødvendig å reagere.

– Samarbeidet med Russland innenfor områdene utdanning og forskning har hatt høy prioritet, men vi kan ikke se bort fra at det kan bli påvirket på sikt, sier han.

– Spørsmålet er om Russlands importforbud er et begrenset tiltak eller begynnelsen på en bredere motpolitikk. Jeg gjetter at det er et begrenset motiltak, sier Indra Øverland, seniorforsker og leder for forskningsgruppen på Russland,

Eurasia og Arktis ved Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI). Han tror Russland fremdeles vil være interessert i andre former for samarbeid.

– Hensikten med sanksjonene fra Vesten har vært å isolere Russland økonomisk og på andre måter. Russlands strategi vil være å unngå isolasjon mest mulig. Jeg tror begge land har interesse av å beskytte forskningssamarbeidet, sier Øverland.

Haugstad i KD bekrefter at Norge fortsatt vil ha interesse av at forskningssamarbeidet fungerer godt på områder der de to landene har felles interesser og felles ressurser å forvalte. Nordområdene er et strategisk satsingsområde i utenrikspolitikken med tanke på tilstedeværelse, kunnskap, utnyttelse av ressurser og grenseoverskridende miljøproblemer.

AKADEMISK VARME

Anatoli Bourmistrov er prosjektleder ved Nordområdesenteret og professor og seksjonsleder ved Handelshøyskolen i Bodø (HHB) ved Universitetet i Nordland (UiN) – også han med russisk opprinnelse.

– Vi har veldig mange utdannings- og forskningsprosjekter sammen med universiteter både i Russland og i Ukraina, og samarbeidet har gått over nesten 30 år, sier han.

Selv om norske myndigheter på lang sikt skulle gå til det skritt å stoppe finansiering av

samarbeidsprosjekter, tror han ikke det vil bety at den akademiske dialogen stilner.

– I mars 2014, midt under Russlands annektering av Krim, hadde vi årskonferansen Arctic Dialogue i Bodø. Til stede var både russiske og ukrainske forskere, som klarte å ha en dialog, sier Bourmistrov.

Derimot ble det problemer for G8 Global University Summit i slutten av april, arrangert av universitetet MIGMO (Moscow State Institute of International Relations) i Moskva.

– Man fjernet G8 fra tittelen, og G7-landene sa at Russland måtte kastes ut. Likevel kom det 450 akademikere fra hele verden og diskuterte problemstillingene internasjonalisering, sikkerhet og utdanningssamarbeid, forteller Bourmistrov.

Han er opptatt av at academia kan fungere som en viktig møteplass i vanskelige tider, og på den måten ha oppvarmende effekt i en periode med politisk nedkjøling.

– Den dagen vi sluttet å lære om hverandre, kan vi like gjerne sette en kinesisk mur imellom, sier Bourmistrov.

– IKKE PRIMÆRT POLITISK SAMARBEID

Birgit Jacobsen i Forskningsrådet (NFR) er seniorrådgiver med ansvar for Russland og Nordområdene, og koordinerer det samfunnsvitenskapelige forskningsprogrammet Russ-

land og Nordområdene (NORRUSS). Hun sier forskningssamarbeidet med Russland er robust.

– Forskernes fokus på sine fagområder driver dem og gjør at de søker sammen. Norges forhold til Russland er ikke primært politisk. Det handler om mennesker med ulike interesser, og kontakten mellom norske og russiske miljøer er omfattende, sier hun.

Harald Loeng er forskningsdirektør ved Havforskningsinstituttet, som har hatt samarbeid med russiske forskere siden 1950-årene.

– Det politiske klimaet har aldri betydd noe for samarbeidet med vår russiske hovedpartner, havforskningsinstituttet PINRO i Murmansk. Under vårt årlige møte i mars ble ikke Krim-krisen nevnt med et ord så vidt jeg hørte. Livet i havet er uavhengig av politikken, sier han.

SAMARBEID MÅ GODKJENNES

Baev ved PRIO tror Russland og Norge vil forsøke å bevare forskningssamarbeidet som gjelder Nordområdene. Samtidig er Russland raskt i ferd med å øke sin militære tilstedeværelse i det høye nord.

– Strukturene for samarbeid i Arktis fungerer fremdeles, men jeg tror ikke et forsøk på å holde dette feltet utenom vil lykkes. Konfrontasjonen utvikler seg raskt, påvirker hele det europeiske sikkerhetssystemet og vil virke inn på mange relasjoner som vi ønsker å bevare, sier han.

Baev tror konflikten vil komme til å påvirke alle sfærer for interaksjon.

– Verken norsk laks eller norsk forskning er unntatt, sier han.

Selv har ikke Baev formelt samarbeid med forskere i Russland, men han bruker sitt personlige nettverk. – Ting har endret seg veldig fort. Forbindelser og nettverk som skulle kunne fungere i all slags vær, er nå sterkt påvirket, sier han.

➡ AV KRISTIN STRAUMSHEIM GRØNLI

Norsk-russisk samarbeid

- Avtale om utdanningssamarbeid undertegnet i april 2010.
- I 2011 undertegnet Nordisk ministerråd og det russiske ministeriet for utdanning og vitenskap en utdannings- og forskningsavtale.
- En ny avtale mellom Norge og Russland om forsknings- og teknologisamarbeid er under forhandling.
- NFR har en rekke avtaler med de russiske forskningsrådene.
- I tillegg kommer institusjonenes og enkeltprosjekters egne avtaler med russiske aktører.

■ Børge Brende åpnet studieåret ved Universitetet i Nordland, og hilste spesielt russiske studenter velkommen.

GJENNOMFØRER FRARÅDET FUSJON

Å slå sammen forskningsinstitutter «kan gi et samfunnsøkonomisk tap», konkluderte rapport. Regjeringen gjør det likevel.

– På grunnlag av rapporten fra 2012 bestemte den forrige regjeringen seg for nettopp ikke å gjøre noe med instituttstrukturen. Det ble konkludert at en fusjon fort kunne koste mer enn den smakte. Sånn sett må en kalle dette vedtaket for overraskende, sier Sebastian Eiter. Han er lokallagsleder i Forskerforbundet ved Norsk institutt for skog og landskap.

Rett før sommerferien fikk Skog og landskap, Bioforsk og Norsk institutt for landbruksforskning beskjed fra statsråd Sylvi Listhaug om at de skulle bli ett institutt. Det strider mot vurderingen til analysebyråene Damvad og Menon, som for to år siden konkluderte med at det var knyttet stor usikkerhet til gevinsten ved en eventuell sammenslåing.

HELHETSURDERING

Selv om byråene mente det var gevinster å hente administrativt, konkluderte de med å la forslaget om fusjon ligge.

«Tar man hensyn til den betydelige usikkerheten som ligger i forutsetningen om rasjonelle valg og valg av god ledelse, tilsier det at i hvert

FOTO: TORBJØRN TANDBERG/LMD

■ – Det grepet vi nå gjør, skal styrke konkurransekraften til norsk landbruksforskning, sier Sylvi Listhaug i en pressemelding.

fall fusjonsmodellen kan gi et samfunnsøkonomisk tap i forhold til dagens organisering», konkluderte rapporten.

Når Forskerforum spør Landbruks- og matdepartementet om begrunnelsen for fusjonen, svarer departementet at rapporten ikke ga gode

nok argumenter for å la være.

– Vedtak om beslutningen er gjort etter en helhetsvurdering av status, utfordringer og muligheter for de tre instituttene, og med utgangspunkt i kunnskapsbehov i landbruks- og matsektoren, skriver Svein Knutsen i en e-post til Forskerforum. Han er seniorrådgiver i Avdeling for forskning, innovasjon og regionalpolitikk i LMD.

TROR PÅ GODT RESULTAT

Når det nye, fusjonerte forskningsinstituttet blir opprettet 1. juli 2015, blir det med én felles administrasjon på Ås i Akershus. Instituttet vil fortsatt ha avdelinger rundt om i landet, men strukturen skal også gjennomgås i tiden frem til juli neste år.

Både i Skog og landskap og Bioforsk tror tilslagsvalgte at det kan bli en krevende tid fremover.

– Men det er forbigående. Jeg tror de positive konsekvensene vil veie opp for kostnadene ved å få det til, sier Forskerforbundets lokallagsleder i Bioforsk Håkon Borch.

❖ AV AKSEL KJÆR VIDNES

NY GENERALSEKRETÆR

VENTER PÅ OVERRASKELSENE

Hilde Gunn Avløy har overtatt sjefsstolen i Forskerforbundets sekretariat.

Hilde Gunn Avløy tiltrådte som Forskerforbundets generalsekretær 1. august. Da kom hun fra stillingen som generalsekretær i Det norske Maskinistforbund. Hun overtok etter Sigrid Lem, som gikk av med pensjon etter å ha vært generalsekretær siden 2008.

VIL JOBBE MED HJERNEKRAFT

Avløy har brukt de første ukene til å gjøre seg kjent med sekretariatet og arbeidet i forbundet.

– Det har vært motiverende å møte så mange dyktige og engasjerte medarbeidere i administrasjonen som er så opptatt av å nå våre målsettinger. Jeg gleder meg til fortsettelsen, sier Avløy og nevner Forskerforbundets arbeid for bedre rammevilkår for forskningen som noe hun ønsker å følge opp i tiden fremover.

– Jeg ser frem til å utarbeide tiltak og videre strategi for kampanjen Hjernekraftverk. Innholdet i kampanjebudskapet slår veldig godt an og vil gi utslag på verdsettingen av forskning og kunnskapsformidling på lengre sikt, sier hun.

Forskerforbundet har en todelt ledelse. En

FOTO: AKSEL KJÆR VIDNES

■ Hilde Gunn Avløy har inntatt hjørnekontoret i Forskerforbundets sekretariat.

valgt styreleder og en ansatt generalsekretær. Begge har arbeidsplass i Forskerforbundets sekretariat i Tollbugata i Oslo.

– Vi er glade for å ha vår nye generalsekretær på plass. Hun er allerede godt i gang med

arbeidet, sier Forskerforbundets leder Petter Aaslestad.

– DYKTIG OG ANALYTISK

– Hilde Gunn Avløy har bred ledererfaring fra lignende organisasjoner som Forskerforbundet, og hun har i mange år også arbeidet tett med tariffspørsmål. Videreutvikling av organisasjonen, både sentralt og lokalt, vil alltid være et hovedfokus for en generalsekretær. Hilde Gunn Avløy er kjent som en meget dyktig, analytisk og målrettet leder. Jeg gleder meg både til å jobbe tett med henne i det daglige og til at resten av styret og organisasjonen skal lære henne bedre å kjenne, sier Aaslestad.

Av det Avløy selv har lært om Forskerforbundet, er det foreløpig få overraskelser.

– Ikke så langt. Du får spørre meg igjen om noen måneder. Et så stort forbund har helt sikkert noen overraskende temaer som venter på meg, sier Avløy.

❖ AV AKSEL KJÆR VIDNES

Er **ditt** barn forsikret?

Forskerforbundets barne- og ungdomsforsikring er en av de mest omfattende du kan få kjøpt. Den dekker små og store skader, både ved sykdom, ulykke og uførhet. Det er viktig den dagen noe skjer!

Medlemspris kun **kr 1 645** per år. www.forskerforbundet.no/forsikring

Bestill i dag!

Forsikringen leveres av Tryg.

MUNCH-MUSEET

SKEPSIS TIL Å BLI STIFTELSE

Ansatte ved Munch-museet frykter mindre handlingsfrihet og dårligere tider dersom museet blir stiftelse når det flytter til Bjørvika i Oslo. Både Fagforbundet, Akademikerne og Forskerforbundet har nå levert sine uttalelser til Oslo. Også Munch-museet selv har sendt en uttalelse, men denne er unntatt offentlighet. – Både aksjeselskap og stiftelse vil få store konsekvenser for pensjonsordninger og hvilken tariffavtale de ansatte kommer inn under, sier Stein Olav Ringen i Fagforbundet til Dagsavisen.

NLA HØGSKOLEN

Krever lojalitet

■ – Vi har en universitets- og høyskolelov som gir oss frihet til å definere et verdigrunnlag som får konsekvenser for våre ansatte, sier Bjarne Kvam, rektor ved NLA Høgskolen. Det er en privat, kristen høyskole med studiesteder i Bergen, Oslo og Kristiansand. I et intervju med Dagen mener han at de ansatte kan misbruke sin akademiske frihet. – Mange kan mene ting, men det er ikke nødvendigvis forskningsbelegg for det de mener. Derfor er lojalitet til institusjonen viktig.

NTNU

Støtteerklæringer for avviste studenter

■ 20. august ble lister med 13 000 underskrifter overlevert statsminister Erna Solberg og Stortinget. Folk fra hele verden ga dermed sin støtte til de iranske studentene som blir nektet opphold i Norge. Begrunnelsen for avslag om visum er at studentene arbeider på felt med sensitiv teknologi. – Listene er en protest mot norske myndigheters diskriminering av iranske studenter, sier talsperson for studentene, Hamideh Kaffash, til Adresseavisen. Sju studenter ved NTNU har fått avslag på sin visumsøknad.

MOOC

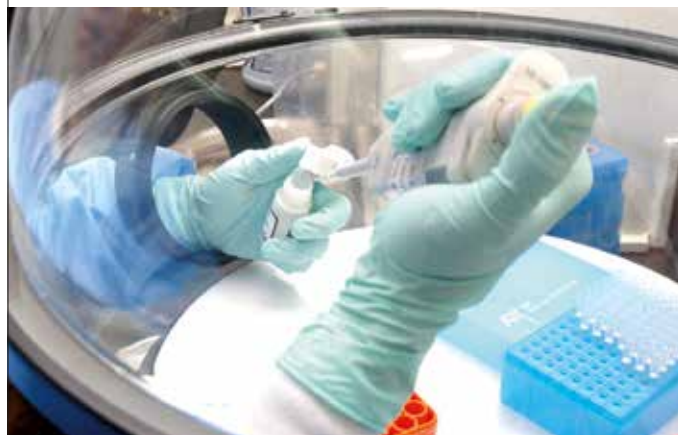
Foreslår felles plattform

■ Før sommeren ble NOU-rapporten *MOOC til Norge*. Nye digitale læringsformer i høyere utdanning overrakt kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen. Utvalget har sett på muligheter og utfordringer ved Massive Open Online Courses (MOOC), altså utdanninger som i sin helhet foregår på nett. De anbefaler blant annet at det opprettes en felles norsk MOOC-plattform, og at det etableres et forskningsmiljø for læring med digitalisert undervisning. Anbefalingene er nå sendt ut på høring.

BIOBANKER

Lettere tilgang til pasientprøver

■ Flere sykehus etablerer nå ordninger hvor pasientene rutinemessig blir forespurt om prøvene de avgir, kan bli brukt til forskning. Rundt 25–30 millioner prøver ligger i dag i kliniske biobanker her i landet, oftest uten eksplisitt samtykke, skriver forskning.no. Prøvene er tatt for andre formål enn forskning, som for eksempel diagnose eller behandling. Her ligger kanskje nøkkelen til behandling av mange av de store folkesykdommene, som kreft, hjerte-karsykdommer, diabetes og Alzheimer.

30%

KJØNNBALANSE

Færre kvinner ble professor

■ Tilstandsrapporten for høyere utdanning viser at andelen kvinner blant nytnevnte professorer går nedover. I 2012 var andelen på 36 prosent. I 2013 hadde den sunket til 33 prosent. Ved statlige høyskoler var nedgangen enda større. Her gikk andelen kvinner blant nytnevnte professorer ned fra 39 prosent i 2012 til 30 prosent i fjor. Det er spesielt innen teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag at andelen nye kvinnelige professorer er lav. Per i dag er hver fjerde professor her i landet en kvinne.

FOTO: FLICKR/CC

Den nye riksarkivaren Inga Bolstad har lang fartstid i Skatteetaten.

FOTO: MARIUS BAKKE/KD

ARBEIDSTIDSUTVALG

Skal vurdere økt fleksibilitet

■ I august ble Arbeidstidsutvalget oppnevnt i statsråd. Det skal ledes av Karen Helene Ulltveit-Moe, (bildet), professor i økonomi ved Universitetet i Oslo. – Utvalget skal se på hvordan vi organiserer arbeidstiden i dag opp mot hva som vil være fremtidens behov, og komme med forslag til hvordan vi skal møte utfordringene. Det skal blant annet vurdere mulighetene for å øke fleksibiliteten for den enkelte og virksomhetene, og for å mobilisere mer arbeidskraft, sier arbeids- og sosialminister Robert Eriksson.

INNOVASJON

Ny undersøkelse ga nye tall

■ Statistisk sentralbyrå pleier å kombinere undersøkelser av innovasjon i næringslivet med den årlige undersøkelsen av næringslivets forsknings- og utviklingsarbeid (FoU). Det har blitt stilt spørsmål

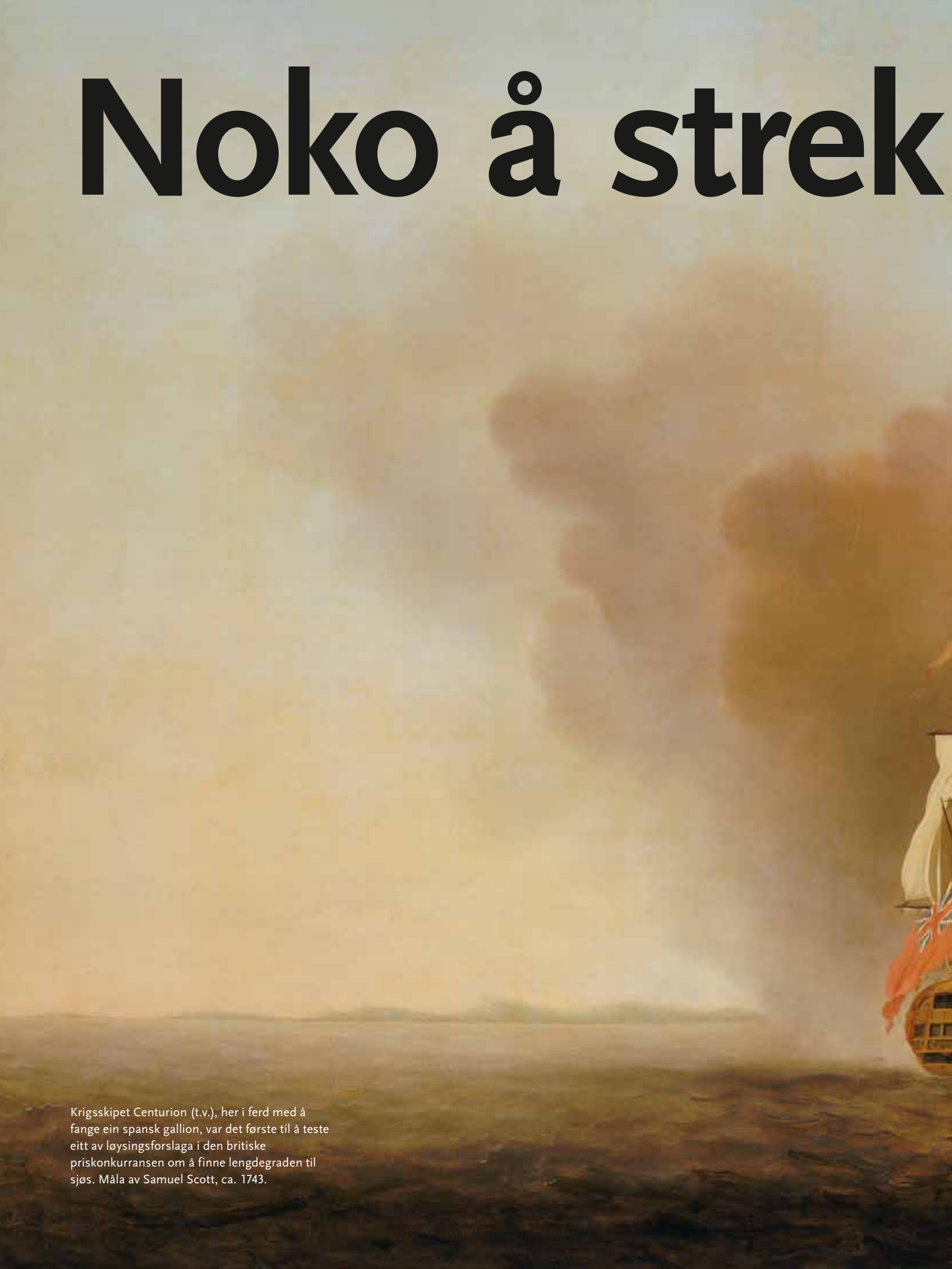
om hvorvidt denne koblingen kan ha bidratt til Norges svake innovasjonsresultater. En ny SSB-undersøkelse som fokuserer kun på innovasjon, viser da også at det er en markert høyere andel innovatører i norsk næringsliv enn det som har kommet fram i tidligere målinger, heter det i Forskningspolitikk.

NY RIKSARKIVAR

MED ERFARING FRA OMSTILLINGSPROSESSER

I Inga Bolstad ble før sommeren utnevnt til ny riksarkivar. Hun har de siste 14 årene hatt lederstillinger i Skatteetaten. – Både Bolstads bakgrunn og personlige egenskaper gjør at hun vil beherske oppgavene og utfordringene som riksarkivarstillingen byr på. Hun har relevant erfaring som leder fra en stor, kompleks og viktig samfunnsinstitusjon. Dessuten har hun hatt ansvar for å lede store omstillingsprosesser, sa kulturminister Thorhild Widvey i en pressemelding i forbindelse med utnevnelsen.

Noko å strek

Krigsskipet Centurion (t.v.), her i ferd med å fange ein spansk gallion, var det første til å teste eitt av løysingsforslaga i den britiske priskonkurransen om å finne lengdegraden til sjøs. Måla av Samuel Scott, ca. 1743.

ke seg etter

Alle var interesserte i å finne lengdegraden til sjøs.
Men løysinga kom ikkje før det vart lagt ein
pengepris på bordet.

TEKST: KJERSTIN GJENGEDAL

◀ Potet

Det franske Besançon-akademiet utlova pris til den som kunne finne ei erstatning for korn for å unngå hungersnød når avlingar slo feil. Den unge soldaten Antoine-Augustin Parmentier vann med framlegget sitt om poteten, som var lite populær i Frankrike fordi ein trudde han var årsak til ulike sjukdommar, som spedalsk-sjuka. Det tok framleis tid før poteten vart utbreidd på kontinentet, truleg fordi Parmentier ikkje promoterte poteten som grønnsak, men som potetstive til erstatning for kveitemjøl i bakst.

Vasskraft ▶

Pris utlova for effektivisering av det velkjende, men ineffektive vasshulet. 25-åringen Benoît Fourneyron vann prisen for Fourneyron-turbinen. Turbinen bygde på ein idé til den tidlegare læraren hans som var blitt mykje kritisert og låtteleggjort. Fourneyron-turbinen vart svært viktig for europeisk (også norsk) og amerikansk industri og seinare el-produksjon.

I fjor sommar annonserte den britiske statsministeren David Cameron at regjeringa hans ville utlove ti millionar pund til den som kunne finne den beste løysinga på ei av dei største utfordringane i vår tid. Akkurat kva for ei utfordring som skulle løysast, overlét regjeringa til det britiske folket å avgjere. Seks problemstillingar vart lagde ut for offentlig røysting over internett (sjå faktaboks). Røystinga vart avslutta i slutten av juni i år, og britane bestemte at pengane skulle brukast i kampen mot antibiotikaresistente bakteriar.

Nytt EU-verktøy

Insentivprisar er på full fart inn som eit verktøy for å stimulere til hardt tiltrengt innovasjon. Sidan 1990 er det blitt utlova prisar for løysing av problem innanfor så ulike felt som jordbruk, romfart, energiteknologi, medisin og offentlig styring. Først dominerte dei private interessene, men seinare har styresmakter meldt seg på, som no den britiske regjeringa. I USA vart det vedteke ei lov i 2010 som gjev alle føderale einingar høve til å love ut insentivprisar. Sist ut er EU-kommisjonen: Det nye rammeprogrammet for forskning, Horisont 2020, kjem til å innehalde insentivprisar innanfor utvalde område. Dei første fem blir lyste ut mot slutten av 2014 og byrjinga av 2015. Fleire vil kanskje kome til, avhengig av røynslene frå dei første.

– Vi introduserer desse prisane som eit tilleggsverkemiddel, og vi vil først og fremst

rette dei mot teknologisk innovasjon på tvers av sektorar, frå IKT til luftforureining til antibiotikaresistens, utan at vi skal kopiere den britiske prisen, fortel Barbara Kowatsch ved Generaldirektoratet for forskning og innovasjon i EU-kommisjonen til Forskerforum.

– Tradisjonen for å nytte prisar til å styre innovasjon er lang, men vi har sett spesielt på røynslene frå USA etter lovendringa i 2010. Der har prisar som verkemiddel vore brukt i stor skala etterpå, og dei har oppnådd gode resultat. Vi vil sjå om våre prisar også kan opne opp eit liknande uutnytta potensial.

På leit etter lengdegraden

Den lange historia til insentivprisane blir fortalt i namnet på den britiske antibiotikaprisen: Longitude Prize 2014. Namnet viser til den første Longitude Prize som vart utlyst for 300 år sidan, til den som kunne finne ein konkret og praktisk metode for å finne lengdegradsposisjonen på sjøreiser. Dette var eit alvorleg problem ved navigasjon på ope hav, og problemet vart berre større med oppdagingsreisene til Amerika og Det fjerne austen, og med den enorme ekspanderings av handelsrutene til sjøs. For å kome dit ein ville måtte ein vite kvar ein var. Det er lett å finne ut kor langt nord eller sør ein er, fordi ein har naturlege referansepunkt, polane og ekvator, å samanlikne med. Men slike referansepunkt finst ikkje for lengdegraden.

For å løyse problemet utlova det britiske parlamentet ein pris på 20 000 pund, og sette ned

ein komité som skulle vurdere løysingsframlegg og gje økonomisk støtte til utvikling og testing. The Board of Longitude, som komiteen vart kalla, vart dermed det første statlege forskingsrådet.

Det var særskild viktig at prisen skulle gå til ein «praktisk» metode, for i teorien var problemet alt løyst: Sidan lengdegradar kan målast i tid – 15 gradar lengde tilsvarer ein tidsskilnad på éin time – kunne ein finne lengdegraden ved å samanlikne tidspunktet om bord på skipet med tidspunktet ein annan stad, til dømes i hamna ein reiste frå. Men teknologien som var nødvendig for å ha tilgang til to nøyaktige tidsmålingar på eit skip på ope hav, var lenge uopppåeleg. Styresmakterne i både Spania og Nederland hadde allereie utlova pengepremiar for ei løysing på problemet, men det var i Storbritannia at ein lukkast med å få til det samspillet mellom teoretisk vitenskap og kommersielt driven teknologitvilling som måtte til. Og det er i dette kryssingspunktet at dei fleste insentivprisar sidan har prøvd å leggje seg.

Vil senke terskelen

– Slike prisar bør ikkje utgjere meir enn ein liten del av verktøykassa, men dei kan fylle eit gap der marknaden ikkje har nok å tilby, eller løyse eit problem som ikkje får tilstrekkeleg merksemd. Prisar appellerer gjerne til risikotakarar og innovatørar på tidlege stadium, altså andre typar deltakarar enn tradisjonell forskingsfinansiering gjer, seier Tris Dyson i Nesta, stiftinga som utviklar og administrerer både Longitude Prize

1919–1927

Flying ►

Pris utlova av millionæren Raymond Orteig til den som kunne krysse Atlanteren med fly. Prisen vart vunnen av Charles Lindbergh i 1927. Dette var den viktigaste av fleire prisar for flyging, som raskt førte til auka interesse for flyteknologi, og som medverka sterkt til utviklinga av kommersiell luftfart på kort tid. Prisen var modell for den nyare Ansari X-prisen for privat romfart.

2014 og dei komande Horisont 2020-prisane.

– Når vi utviklar insentivprisar, foreslår vi vanlegvis – men ikkje alltid – ein stegvis framgangsmåte. Altså ikkje éin kjempepris som blir utbetalt til slutt, men heller fleire vinnarar

Dei seks utfordringane i Longitude Prize 2014:

- Korleis skaffe næringsrik og berekraftig mat til alle?
- Korleis hjelpe pasientar med demens til å greie seg sjølve så lenge som råd?
- Korleis sikre alle tilgang til trygt og reint vatn?
- Korleis gjere lamme førlege att?
- Korleis drive flytrafikk utan å skade miljøet?
- Korleis hindre auken i antibiotikaresistente bakteriar?

(www.longitudeprize.org)

som får litt undervegs, som hjelp til å omarbeide og utvikle idear. Det er viktig for å oppmode mindre miljø til å satse, miljø som ikkje har ressursar til å utvikle ei fiks ferdig løysing på eiga hand.

Barbara Kowatsch fortel at det er viktig for EU-kommisjonen å lage prisar som ikkje ekskluderer nokon frå å delta i konkurransen.

– Prisar kan vise seg å ha ein lågare inngangsterskel enn anna forskingsfinansiering. Vi set opp eit mål, men vi seier ikkje noko om korleis ein skal gå fram for å nå det. På den måten vil vi stimulere til danning av nye typar samarbeid, og til å identifisere og inkludere nye typar kompetanse, seier ho.

Prisane sin renessanse

Etter utlovinga av den første lengdegradsprisen i 1714 var lengdegradskomiteen verksam i meir enn hundre år. Han vurderte ei rekkje framlegg og støtta testar av ulike metodar. Komiteen vart i praksis arbeidsgjevaren til klokkevakaren John Harrison, som først høyrde om konkurransen som 33-åring i 1726, og som deretter brukte resten av livet på å utvikle klokker – først

store pendelklokker, seinare mindre klokker som den han held i handa i det berømte biletet på framsida – med støtte frå komiteen. Usemje om konkurransereglane gjorde at han aldri fekk utbetalt den fulle prispotten, men klokken hans representerte enorme tekniske framsteg og vart etter kvart tekne i bruk om bord på skip. Den første klokka hans vart testa om bord på krigsskipet Centurion, som ligg til babord på biletet på side 15. Testen var vellukka, men reisa var for kort til å tilfredsstille konkurransekriteria. Ironien ville at Centurion nokre år seinare hamna i storm ved Kapp Horn utan klokke om bord. Då stormen løyra, oppdaga ein at skipet var nær 500 km lenger vest enn navigatørane hadde rekna ut.

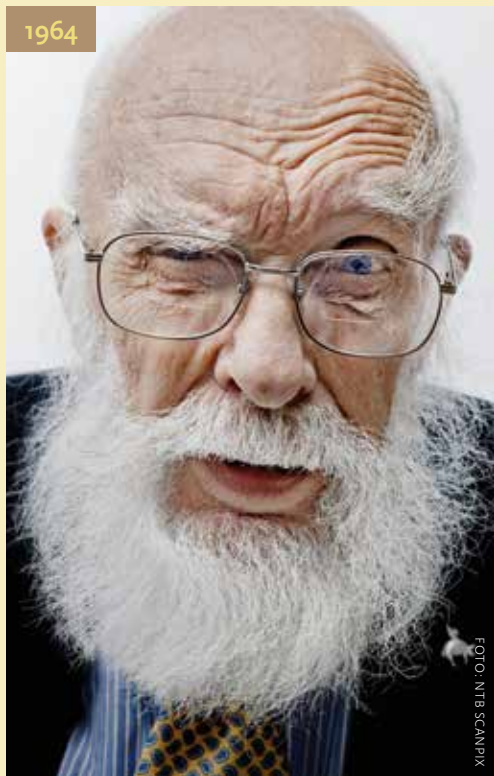
I tida etter utlysinga av lengdegradsprisen vart prisar eit populært tiltak for styresmakter som ville ha løyst eit problem på ein billeg og risikofri måte. I 1850-åra vart det jamvel teke til orde for å leggje ned det amerikanske patent-systemet og erstatte det med insentivprisar.

Men utover 1900-talet forsvann prisane i takt med at teknologisk utvikling vart flytta ut av kjellarverkstadene og inn på universiteta og i industrielle laboratorium. Når prisar no er inne i ein renessanse, skjer det parallelt med at det blir forska meir på kva prisar kan oppnå, og på kva som er ein god pris.

– Mange spør meg kvifor vi ikkje lyser ut ein pris for betre batteriteknologi. Det trengst jo. Men det skjer allereie mykje forskning på det i mange ulike miljø, og ein pris vil ikkje tilføre noko ekstra insentiv, seier Tris Dyson i Nesta.

– Vi set opp eit mål, men vi seier ikkje noko om korleis ein skal gå fram for å nå det.

BARBARA KOWATSC

◀ Paranormal aktivitet

I 1964 lova illusjonisten og skeptikaren James Randi 1000 dollar til den som kunne demonstrere overnaturlige krefter i ein testsituasjon basert på vitskaplege eksperimentelle kriterium. Prisen har sidan auka til ein million dollar. Over tusen personar har prøvd å vinne prisen utan hell, og Randi har personleg utfordra ei rekkje namngjevne personar som hevdar at dei har overnaturlige evner. Ein av dei skal ha sagt nei med den grunngevinga at Randi sjølv har så sterke antisynske krefter at berre å vere i nærleiken av han er nok til å hemme dei overnaturlige evnene.

Klima ▶

«The Virgin Earth Challenge» er ein pris utlova av den britiske entreprenøren Sir Richard Branson i samarbeid med den tidlegare amerikanske visepresidenten Al Gore, og skal gå til den som kan utvikle ein kommersielt interessant teknologi for å permanent fjerne drivhusgassar frå atmosfæren rundt jorda og dermed medverke til å redusere klimaendringar. Kampen står no mellom elleve finalistar som vart plukka ut i 2011.

– Poenget med ein pris er å nå miljø som ikkje allereie arbeider med problemet, eller miljø som treng litt ekstra hjelp, til dømes med å finne dei rette samarbeidspartnarane. Som i tilfellet med Wendy Schmidt Oil Cleanup X Challenge. Det meiner eg er eit døme på ein god pris.

Wendy Schmidt-prisen vart lyst ut i 2010 gjennom X Prize Foundation, ein av fleire organisasjonar som spesialiserer seg på priskonkurransar, og som no er del av ein veksande insentivprisindustri. Målet var å finne meir effektiv teknologi for å samle opp oljesøl i havet. Av ti finalistar vart to vinnarar kåra (andreplassen gjekk til tromsøbedrifta NOFI). Ein av finalistane var eit lag sett saman av ein tatoverar og ein ingeniør som byrja samarbeide etter eit tilfeldig møte i tatoveringssjappa. Dei har sidan starta ei bedrift som produserer utstyr for å rydde opp i oljesøl og anna havforureining.

Noreg neste?

Prislandskapet har altså endra seg sidan 1714. Frå å dreie seg om å finne billege og lett tilgjengelege erstatningar for dyre råvarer (1700-talet) eller meir effektive transportmiddel (1800- og 1900-talet) handlar dei no om såkalla globale utfordringar, som reint vatn, luftforureining og sjukdomsdiagnosar. Og frå å appellere til det einslege geniet i kjellaren handlar dei no om samarbeid og vekselsverknad. Kan vi forvente ein norsk insentivpris?

– Insentivordningar får gjerne større verknader enn den økonomiske verdien av insentivet skulle tilseie. Til dømes har vi fått eit heilt nytt

– Mange spør meg kvifor vi ikkje lyser ut ein pris for betre batteriteknologi.

TRIS DYSON

Det tener sosiologimiljøet til ære at dei tok imot utfordringa frå Eia og Elster med ope sinn, seier Lena Lindgren i Morgenbladet.

publiseringsmønster i norsk akademia etter at teljekantsystemet vart innført, sjølv om den økonomiske uttellinga ikkje eigentleg er så stor, seier administrerande direktør i Forskingsrådet, Arvid Hallén.

– Det skal altså ikkje nødvendigvis så sterke insentiv til for å skape endring, og eg trur det er noko slikt Kommissjonen no prøver å få til på område der ein meiner det trengst innovasjon.

Hallén trur prisar kan vere eit nyttig verkemiddel, men han har førebels ingen planar om ein norsk insentivpris av den typen EU arbeider med.

– Eg høyrde nettopp ein debatt der kunnskapsminister Røe Isaksen hevda at samarbeidskulturen mellom akademia og næringslivet har endra seg sterkt til det betre. Eg trur han har mykje rett i det, men framleis er avstanden stor, og slike prisar kan nok vere med på å bygge bru mellom dei. Eg seier ikkje at Forskingsrådet vil følgje i fotspora til EU og lansere slike insentivprisar, men vi vil følgje dei med interesse og sjå kva som kjem ut av dei.

Ein norsk vitskapskonkurranse

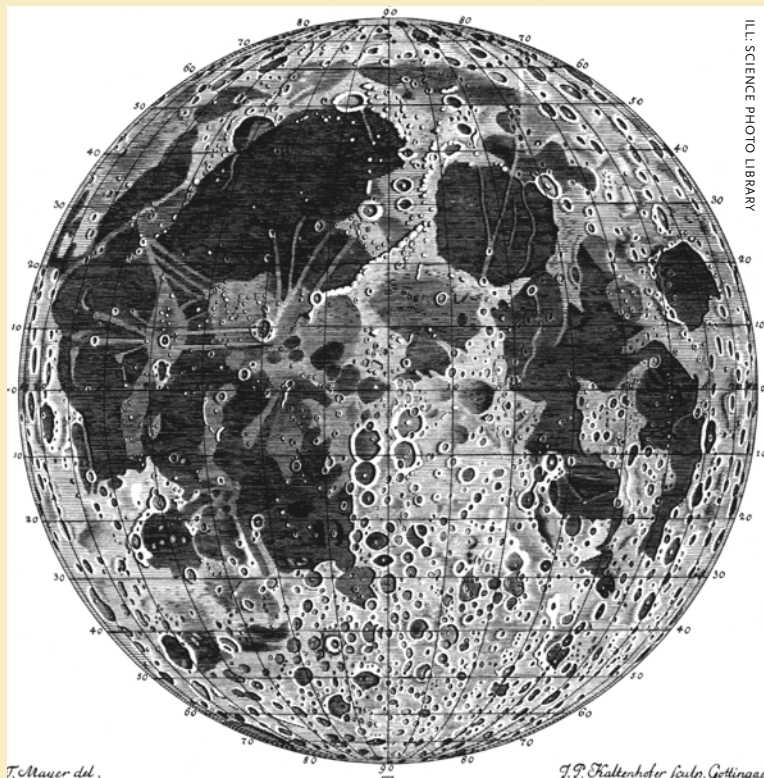
Eit anna spørsmål er om norske akademikarar er førebudde på å konkurrere om insentivprisar.

FOTO: AP

Måne ►

Ei av løysingane på lengdegradsproblemet var å bruke universet som klokke. Kunne ein måle posisjonen til månen på eit visst tidspunkt, kunne ein sidan slå opp i ein tabell for å finne det tilsvarande tidspunktet for den same posisjonen sett frå ein annan stad på jorda, og lengdegraden ville tilsvare tidsskilnaden. Men det føresette at ein hadde detaljert kjennskap til månen sine rørsler, og teknologi for å gjere nøyaktige observasjonar frå eit gyngande skipsdekk. Tyskaren Tobias Mayer, som også laga dette månekartet, fekk posthumt utbetalt 3000 pund frå lengdegradskomiteen for månetabellane sine.

ILL: SCIENCE PHOTO LIBRARY

Det er ikkje godt å seie, men kanskje kan avisa Morgenbladet gje ein peikepinn. I 2013 lyste dei ut ein vitskapskonkurranse der Harald Eia utlova 100 000 kroner til den som best kunne svare på Jon Elsters faglege kritikk av den franske sosiologen Pierre Bourdieu.

Samfunnsredaktør Lena Lindgren var klar over at ein konkurranse i academia kunne vekke forarging.

– Men til slutt avgjorde vi å gå inn i det. Kom det nokre gode svar, ville det vere utruleg mykje verd, og kom det ingen, var ikkje mykje tapt.

Og svar kom det. Frå alle delar av samfunnslivet, inkludert folk som var sinte og ville krangle, og ein som baserte heile svaret sitt på læra om reinkarnasjon. Og mellom alt det andre kom det nærare 40 solide vitskaplege svar. Ein jury som besto av fem etablerte fagpersonar kåra vinnaren, og det vart arrangert debatt for full sal på Litteraturhuset. Men Lindgren er likevel uroa over kva insentivprisar kan gjere med den akademiske fridomen.

– Alt som kan støtte god tenking, er bra, men eg tykkjer det er eit problem dersom private interesser systematisk skal styre forskingsmidlar gjennom slike konkurransar. Denne konkurransen var eit journalistisk stunt frå vår side, og ikkje noko uttrykk for at vi meiner det er for lite private pengar i forskinga.

Kva med kjønnsbalansen?

Tesen om at insentivprisar oppmodar til diversitet, i det minste når det gjeld kjønnsfordeling,

får seg i alle fall eit skot for baugen med konkurransen til Morgenbladet.

– Vi oppmoda kvinner til å delta, vi hadde kvinner i juryen, og dette var ikkje noko spesielt mannsdominert fagområde. Men knapt éi einaste kvinne deltok. Eg tykte det var miserabelt, seier Lindgren.

– Ein kan jo tenkje seg at vi støytte frå oss ein del kvinner berre ved å gjere det til ein konkurranse. Det finst mange døme på at kvinner ikkje prioriterer tida si på noko som gjev eit så uvisst utbytte. Så det er sterke grunnar til å tru at konkurransar vil appellere mest til menn.

Barbara Kowatsch i EU-kommisjonen fortel at dei prøver å finne metodar for å oppnå den diversiteten dei er ute etter, inkludert å leggje til rette for nettverksbygging mellom moglege deltakarar.

– Røynslar frå USA viser at dei har greidd å oppnå diversitet, men at det avheng av kva prisen dreier seg om. Deltakarane spenner frå ein einsleg person med verkstad i garasjen, til grupper av skuleelevar og til industribedrifter. Dessutan er meininga også at prisane skal skape merksemd om eit felt og dermed skal få nye aktørar til å fatte interesse for feltet, seier ho.

Medan vi ventar på EU-prisane, kan norske forskarar byrje å tenkje på korleis vi kan demme opp for aukande antibiotikaresistens. Longitude Prize 2014 er open for deltakarar frå heile verda. ■

Kunne du tenke deg å delta i ein priskonkurranse innanfor faget ditt?

UO

KARI NYHEIM SOLBRÆKKE
førsteamanuensis, Institutt for helse og samfunn, UiO

– Eg er skeptisk til å finansiere forskning slik, men var det ein av fleire metodar for å hente kompetanse til viktige samfunnsspørsmål, ville eg ikkje utelukke det. Eg vonar at utfordringa og ikkje pengane ville gjere utslaget.

MOMENT STUDIO

RITA HANNISDAL
Forskar, ph.d., Nifes

– Om det gjaldt eit spørsmål eg allereie arbeider med, kunne det vere ei morosam og annleis erfaring. Men motivasjonen måtte vere den faglege utfordringa og det å løyse eit viktig samfunnsspørsmål.

NTNU

LEIV KOLBEINSEN
Professor, Institutt for materialteknologi, NTNU

– Prosjektutlysingar er jo også konkurransebaserte, så eg ser ikkje den store skilnaden. Men då måtte prispengane vere meinte å gå til å utvikle ideen, og ikkje til reint personleg forbruk.

AUSTRALIA

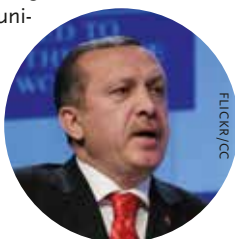
BLOKKERER KUTT

Den australske regjeringens omfattende kutt i universitetsbudsjettene er blitt blokkert i senatet, melder The Sydney Morning Herald. Det nye senatet som trådte sammen 1. juli, stemte ned forslaget om å kutte tilskuddene til universitetene med 2,4 milliarder kroner. Ifølge avisen kan avgjørelsen føre til at hele regjeringens utdanningsreform står i fare. Den innebærer full deregulering av studieavgifter, dyrere studielån og 20 prosent kutt i utdanningsbudsjettene.

TYRKIA

– Sakte død for akademisk frihet

■ Etter elleve år som statsminister er partileder i Rettferdighets- og utviklingspartiet (AKP) Recep Erdogan valgt til Tyrkias første direkte valgte president. Det gleder ikke nødvendigvis Kadir Yildirim, førsteamanuensis ved Furman universitet. På nettsiden til Al Jazeera skriver han at regjeringen sakte har innskrenket den akademiske friheten i landet, og vil innføre ytterligere kontroll over universiteter og forskeres frihet. Senest i år er det innført begrensninger i ytringsfriheten til studenter og akademikere, skriver Yildirim.

FLICKR/CC

STORBRITANNIA

Taper mot mobiltelefonen

■ Fotoforbudet ved britiske museer står for fall. Årsaken er mobiltelefoner. Det er rett og slett blitt umulig for museene å håndheve fotoforbudet samtidig som museene oppfordrer folk til å bruke internett på mobilen for å utforske museet og samlingene. Fra før har Tate opphevet fotoforbudet, og nå følger The National Gallery etter, skriver The Telegraph. Muligheten til å ta bilder gjelder kun for amatører og i de permanente samlingene.

FLICKR/CC

USA

Akademisk boikott sprer seg

■ Et økende antall akademikere og institusjoner i USA går inn for akademisk boikott av Israel som følge av den pågående krigføringen i Gaza. Det er særlig akademiske foreninger innen humaniora som har vedtatt boikott. Sist ute var The Critical Ethnic Studies Association, som vedtok boikott i likhet med American Studies Association, Association for Asian American Studies og Native American and Indigenous Studies Association. Foreningene er blitt møtt med skarp kritikk og utmeldelser for sine resolusjoner.

FLICKR/CC

STORBRITANNIA

Frykter skotsk frigjøring

■ Presidentene i Royal Society, British Academy og Academy of Medical Sciences advarer mot den eventuelle skotske frigjøringen, skriver Times Higher Education. 18. september går Skottlands innbyggere til valgurnene for å stemme over om landet skal løsrive seg fra Storbritannia. I et åpent brev advarer presidentene om at skotsk forskning kan bli særlig berørt av en løsrivelse, da både finansiering og forskningssamarbeid er sterkt knyttet til britiske myndigheter og institusjoner.

VERDEN

– Universitetene overlever MOOC

■ Da MOOC-bølgen skyldte over universitetene, ble institusjonenes eksistens truet. Men to år senere står mursteinsbyggene fortsatt, nærmest upåvirket av den spådde tsunami av internettformidlet kunnskap, skriver innovasjonsdirektør David Glance ved University of Western Australia i The Conversation. Han går i rette med frykten for åpne nettundervisningskurs ved å vise til at lite har endret seg. Han mener at en av årsakene er at nettkurs er uforpliktende: Bare mellom to og fjorten prosent fullfører.

FLICKR/CC

Iranskfødte Maryam Mirzakhani er første kvinne som mottar prisen siden innstiftelsen i 1936.

VERDEN

FØRSTE KVINNE FÅR FIELDS

For første gang mottar en kvinne den prestisjefylte Fields-medaljen, rapporterer The Guardian. Ved siden av Abel-prisen regnes prisen, innstiftet av den canadiske matematikeren John Charles Fields, for å være den fremste æren en matematiker kan få. Prisen gikk i år til fire forskere, deriblant professor Maryam Mirzakhani ved Stanford universitet, USA. De øvrige prismottakerne var Martin Hairer ved Warwick universitet i Storbritannia, Manjul Bhargava ved Princeton universitet i USA og Artur Avila ved det matematiske instituttet Jussieu i Paris.

FINLAND

– Utlendinger forbigås

■ Andelen utenlandske vitenskapelig ansatte i Finland har økt kraftig de siste årene – fra 12 prosent i 2010 til 18 prosent i 2013. Det fører til ulike utfordringer. Ifølge finske Forskarförbundet havner mye av det administrative arbeidet på de finstaltende ansatte, mens de utenlandske forskerne kan bruke mer av sin tid på forskning og undervisning, skriver Helsinki Times. Statskanalen YLE rapporterer derimot at utenlandske akademikere opplever diskriminering og forbigåelser ved faste ansettelser.

Universitetet i Helsinki

RUSSLAND

Søker kunnskaps tinder

■ Innen 2020 skal minst fem russiske universiteter være å finne blant verdens 100 beste. Det har president Vladimir Putin bestemt, ifølge The Moscow Times. For å oppnå det høythengende målet har russiske styresmakter derfor innført streng kontroll over landets høyere utdanningsinstitusjoner. Til nå har 77 universiteter mistet sine lisenser, og bare i den siste tiden skal tolv nye institusjoner ha blitt nektet å ta opp studenter, hvorav to i Moskva.

USA

Museer med digital dugnad

■ Verdens største museums- og forskningsinstitusjon ber om digitaliseringshjelp fra publikum, såkalt crowdsourcing. The Smithsonian Institution, bestående av 19 museer og gallerier, en zoologisk hage og ni forskningsinstitutter, skal digitalisere sine håndskrevne samlinger. Hvem som helst kan besøke institusjonens nettside og transkribere allerede fotograferte tekster, som så kontrolleres og godkjennes av ansatte. Ifølge Tech Times har også British Museum bedt om digital dugnad for å katalogisere sine bronsealdersamlinger.

Toril Johannessen finner magi i vitenskapens verden.

KUNST OG KUNNSKAP

TORIL JOHANNESSEN | Kunstner
i samtale med Bår Stenvik

I kunsthistoriker Øystein Ustvedts bok *Ny norsk kunst etter 1990* (2011) skildres blant annet «fremveksten av en ny kunstnertype» i de siste fjorten årene:

Det handler om en orientering bort fra kunstneren forstått som en som tar for seg og kultiverer egen subjektivitet, originalitet og fortolkning av verden, til kunstneriske praksiser som ligger tettere opp mot forskning, undersøkelser, historiske utlegninger og vitenskapelige fremgangsmåter.

I boka nevner Ustvedt et eksempel på denne kunstnertypen: Toril Johannessen¹. I sine verk benytter hun seg av en undersøkende metode, og tar dessuten eksplisitt for seg forskning som emne. Blant annet har hun latt seg inspirere av og benyttet seg av geologi, astrofysikk og vitenskapshistorie, forteller Ustvedt.

Tidligere i år ble Johannessen i en NRK-reportasje betegnet som «Stor ute – ukjent hjemme», og Forskerforum besøker henne i Brussel, ved kunstnersenteret Wiels. I det gamle murbygget, som opprinnelig var et bryggeri, disponerer Johannessen fire små rom med nakne murvegger og et provisorisk arbeidsbord. Fargerike stoffer henger i folder på veggen, de kan se ut som råstoff til en afrikansk kaftan. I alle fall ved første øyekast.

– Første gang jeg så et sånt stoff, var for rundt femten år siden, sier Johannessen. – Et bilde i et magasin viste en smilende mann foran en sandslette, og jeg trodde at den fargerike drakten var en tradisjonell afrikansk klesdrakt. Da jeg bladde gjennom magasinet senere, så jeg at det var Nokia-mobiltelefoner inne i mønsteret.

Nærmere undersøkelser røpet at tekstilene ikke var «tradisjonelle gamle afrikanske ting», men en vare som opprinnelig hadde ankommet Afrika fra Indonesia takket være nederlandske koloniherrer. I utstillingen *Unlearning Optical Illusions*, som ble vist under Festspillene i Nord-Norge i år, hengte Johannessen opp bilder av slike stoffer sammen med tekster som forklarte om den kulturelle bakgrunnen. Det «afrikanske» ved stoffene var særdeles illusorisk i dette tilfellet, siden også tekstilene var designet av Johannessen selv for anledningen, ikke med mobiltelefoner, men kjente optiske illusjoner, med navn som «The Zöllner illusion» og «The Oppel-Kundt Illusion», etter forskerne som har beskrevet dem. I dette verket, som i boken *Unseeing* (2014)²,

1 Toril Johannessen (f. 1978) er en kunstner fra Harstad, med en mastergrad fra Kunsthøgskolen i Bergen. Har blant annet stilt ut ved DOCU-MENTA (13) og kunstbiennalen i Istanbul året etter. I år var hun festspillkunstner ved Festspillene i Nord-Norge i Harstad.

2 Blant annet beskriver hun den såkalte «carpentered world»-hypotesen, som sier at visse optiske illusjoner bare eksisterer i samfunn hvor vi er vant til bygninger med rette kanter og vinkler, siden det får oss til å tolke spisse vinkler som «hushjørner». Ifølge denne tesen lider enkelte ikke-vestlige grupper ikke av slike vrangforestillinger, siden de er oppvokst med runde hus og få rette hjørner.

– Vitenskapen er ikke sannhet i seg selv, det er en metode for å beskrive verden.

nærmer Johannessen seg både persepsjonpsykologi og optikk, uten at det hele samles til en sammenhengende tese.

– Jeg bringer gjerne sammen ulike ting – for å finne et punkt der det er interessant å ha to tanker i hodet på samme tid, og la dem spille mot hverandre, uten å si at de er to deler av det samme.

– Er det metoden din?

– Jeg har ikke én metode. Det er ikke sånn at jeg begynner med et stort spørsmål, finner et eksempel, og gjør mitt beste for å bruke eksemplet til å beskrive det store spørsmålet. Jeg vil heller ikke lage en illustrasjon av ideen. Illustrasjon er fy-fy i kunstverdenen! Det handler mer om tilfeldigheter, hva jeg er interessert i og kommer over. Men det er en del fellestrekk i tematikk, ofte kommer det tilbake til det fotografiske, eller til det å se.

– I forskingen finnes det protokoller for prosess, databehandling og presentasjon av resultater. Men i dine prosjekter får man gjerne presentert resultatet, med bare små glimt av prosessen?

– Man må grave litt, og være tålmodig for å få med seg detaljene. Noen referanser leser du ut av objektet du har foran deg, men i *Unlearning Optical Illusions* er det også en tekst ved siden av som forteller om geometriske optiske illusjoner og kulturell variasjon i persepsjon, og om tekstilindustrien og kolonihistorien. Det blir superdidaktisk.

– «Didaktisk» er vel også et stygt ord i kunstverdenen?

– Jo, det er fryktelig. Teksten forteller og avkoder og gjør tolkningsrommet ditt mindre. Men så er det også en figur på golvet som viser hvordan du kan stå på der og lukke det ene øyet, og da vil teksten forsvinne i den blinde flekken³ – sånn at verket torpederer det didaktiske og sier at du skal bare se på bildet. Spør du meg hva poenget med det er, er det vel nettopp å undersøke forholdet mellom referanse, kontekst og det du ser.

Johannessens bok *Unseeing* framstår nærmest som en optikk-lærebok hvor hun har byttet ut alle forekomstene av ordet «lys» med «tanke», for å tydeliggjøre hvor innarbeidet den visuelle metaforen for tenkning er. Etter hvert trekker hun metaforen også lenger enn vanlig, og bringer inn ideer som at vi kunne tenkt annerledes om vi erstattet «refleksjon» med «diffraksjon» (når lysstråler spres etter å ha gått gjennom snevre

3 Den blinde flekken er et område i synsfeltet hvor vi ikke kan se noe, fordi synsnerven er festet til netthinnen akkurat der. Hjernens fyller ut dette hullet med fabrikkert informasjon, noe som gjør at vi ikke oppfatter det til daglig.

åpninger) som metafor for tankeprosessen. Boka benytter akademisk form og akademiske ideer, men bare delvis – den har for eksempel nesten ingen fotnoter.

– **Du forsyner deg av noen deler av det akademiske og dropper andre – føler du noen gang en forpliktelse overfor vitenskapens metoder?**

– Jeg har grunnleggende stor respekt for den vitenskapelige metoden, så langt jeg kjenner til den. Jeg er en fremmed innen det akademiske, men vitenskapen er fundamentalt med på å bygge mitt verdensbilde. Strengteori og sånt har jeg ikke peiling på, men jeg føler likevel at det siger inn i mitt bilde av verden, og derfor føler jeg at jeg har «rett» til å gjøre det jeg gjør. I *Unseeing* lagde jeg akkurat så mange fotnoter som jeg følte var riktig. Når folk spør meg om hva det er for slags bok, svarer jeg at det i stor grad er en fiksjon. Jeg bruker jo også et «du» som jeg henvender meg til og skriver om, noe som selvfølgelig avviker fra en akademisk form.

– **Hvis du skulle beskrive hva du gjør med forskningen, hvilket ord ville du bruke?**

Johannessen ler.

– Akkurat nå fikk jeg lyst til å si *stjele*. Eller, for å benytte terminologi fra *Unseeing*, kanskje det er en form for *refraksjon*. Når lys beveger seg fra ett optisk medium og over til et annet, skifter det hastighet og retning. Kanskje kan man se noe av det samme når ideer fra ett felt, vitenskapen, går over til et annet, kunsten.

I 2012 var Johannessen en av tre norske deltakere i den prestisjetunge kunstmønstringen dOCUMENTA (13) i Kassel. Hennes verk *Extraordinary Popular Delusions* besto av en overdimensjonert reproduksjon av en «laterna magica», en slags førmoderne overhead-projektor. Apparatet fikk lys fra en oljelampe, og projiserte et bilde av sola. Framstillingen av vårt viktigste himmellegeme fikk liv av det fossile brennstoffet den selv hadde gitt liv til for millioner av år siden, noe som kan leses som en kommentar til verdens energipolitikk, eller som en metafor for hvordan vi ser verden gjennom representasjoner formet av vår teknologi.

Som del av installasjonen inngikk også videoen *Non-conservation of energy (and of spirits)*. Videoen gjenga et intervju hun hadde gjort med den døde fysikeren Niels Bohrs «ånd» via et medium. Åndemaneren gjenga vitenskapsmannens svar ved å banke en eller to ganger for «ja» og «nei». Samtalen viser blant annet hvordan begrep som «energi» har en tendens til å flyte ut av vitenskapens sfære og bli plukket opp av for eksempel spirituelle miljøer.

– Siden mediet ikke kjente til ham, tenker jeg at svarene også var en tolkning av hva hun selv tenker om begrepet energi. Jeg kan ikke avfeie det fullstendig, men jeg tror ikke egentlig at Niels Bohr var til stede. Noe av kunnskapen han etterlot seg, var imidlertid der. Jeg er mye mer skeptisk til New Age og klarsynthet som metode enn til vitenskapens metode. Det er likevel viktig å huske at de er nettopp metoder: Vitenskapen er ikke sannhet i seg selv, det er en metode for å beskrive verden.

Grensene mellom vitenskap og nonsens har endret seg gjennom historien. I *Unseeing* forteller Johannessen for eksempel om Johann Karl Friedrich Zöllner, en tysk astrofysiker som på 1800-tallet benyttet seg av spiritisme. Han prøvde å forklare fenomenet gjennom fysikken med eksistensen av en «fjerde dimensjon», og samarbeidet med et av tidens kjente medier.

– **Er det et viktig tema for deg hvordan de vitenskapelige paradigmene skifter?**

– Jeg har vært opptatt av forholdet mellom det rasjonelle og det spirituelle, og av at de to sidene gjerne eksisterer i et menneske *samtidig*⁴ – og sikkert innenfor et fagfelt samtidig. Hvordan forholder vi oss til disse motsetningene? Hvorfor tenker jeg noe og gjør noe annet? Hvorfor ber jeg mine sekulære bønner i kritiske situasjoner?

– **Gjør du det?**

4 I en parallell forteller Johannessen om da hun på fotolinja på videregående fikk undervisning i de optiske og kjemiske prosessene i kamera og film. – Jeg fikk det hele forklart, sier hun, – men det gjorde det ikke mindre forunderlig og fantastisk.

– **Jeg får ofte høre at «du er en liten forsker, du», og det er ikke det jeg er.**

– Da jeg var tolv år, ble jeg blendet av sola mens jeg vasket frontruta på en bil, og gikk rett på en vindusvisker som kuttet over øyelokket mitt. Da lovet jeg Gud, som jeg ellers hadde et benektende forhold til, at jeg skulle konfirmere meg. Og så gjorde jeg det ikke likevel. Herregud! så flaut.

– **I et annet av verkene dine siterer du en forskers betroelse om magi?**

– Jeg var ombord i et forskningsfartøy på vei til Svalbard sammen med en gruppe marinbiologer. Det var utrolig vakkert, sola sto like høyt på himmelen om natta som om dagen, og vi satt oppe og snakket om forskjellige livssyn og verdenssyn. Dagen etter kom en av forskerne,

5 I seg selv en sekulær mini-bønn.

– Det vitenskapen aldri svarer på, er vel *hvorfor* – de eksistensielle spørsmålene, sier Toril Johannessen. Selv åpner hun både for religiøse og vitenskapelige elementer i kunsten sin. (Foto: Arne Skaug Olsen)

lente seg over en laboratoriebank og hvisket til meg: «Dette er en hemmelighet: Verden er magisk, den er ikke slik vi forskere sier at den er.»

I verket *Teleportation Paradigm* (2013) lot Johannessen seg inspirere av hjerneforskeren Karel Jezeks studier av hvordan rotter lagrer minner om nye steder i hjernen. Installasjonen består av tre nesten identiske rom som tilskuerne passerer gjennom. Det tredje har foranderlig lyssetting, slik at det vekselvis minner om hvert av de foregående rommene. Dermed bytter hjernen på å aktivere de to ulike romlige minnene, selv om man står på samme sted.

– Hvordan kom samarbeidet i gang?

– Vi ble plassert sammen på dOCUMENTA til en samtale på scenen⁶, og vi fant mange felles interesser i arbeidet vårt. Han snakket om at han kunne tenke seg å prøve eksperimentet på mennesker, og senere

fant jeg ut at jeg ville gjøre det sammen med ham og transformere hans arbeid over i kunstkonteksten.

– Dette var første gang du samarbeidet med en forsker. Hvorfor ønsket du det?

– Tidligere gjorde tanken på et sånt samarbeid meg ubekvem – jeg likte å ha en armlengdes avstand og ville unngå oppfatninger om at jeg prøvde å «forske fram noe nytt». Jeg får ofte høre at «du er en liten forsker, du», og det er ikke *det* jeg er. Men så ville jeg prøve å gå tett på, å se hva som skjedde hvis jeg brukte et reelt forskningsmateriale og skalerte det opp. Blir verket fortsatt et eksperiment, eller blir det et kunstverk?

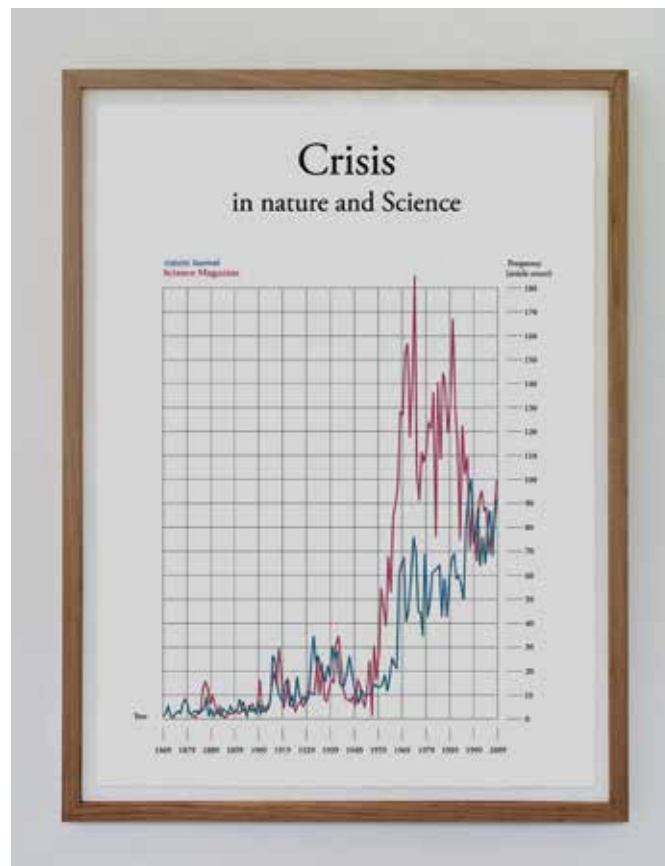
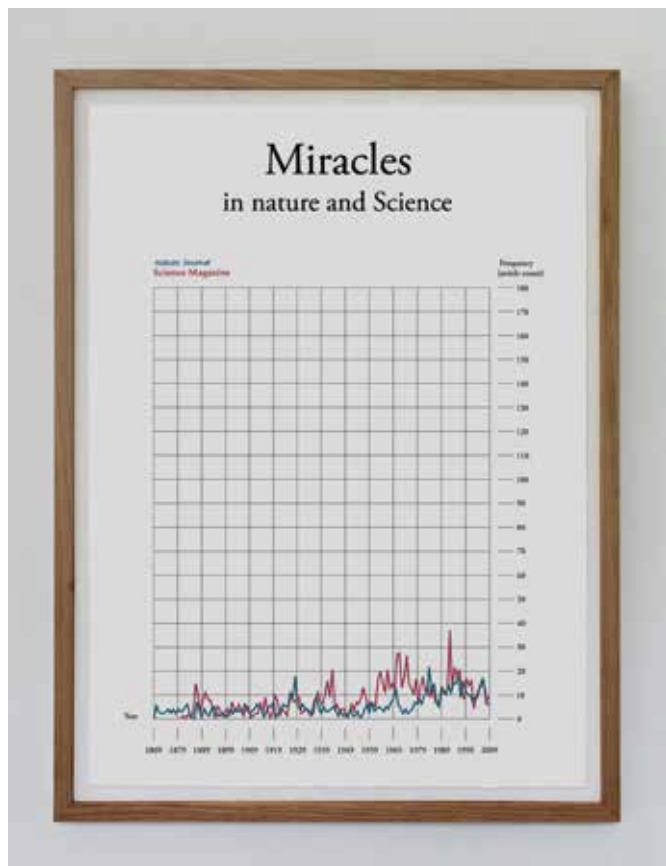
– Hva ble det?

– Jeg føler at det er et kunstverk. Det har med utforskningen av materialet å gjøre, som at jeg jobber med det didaktiske og torpederer det samtidig. Jeg er ubekvem med å instruere folk, og liker det egentlig ikke, å komme med piler og forklare.

– Hvorfor er det så ubekvemt?

– Jeg liker ikke selv å gå på en utstilling og bli fortalt hva jeg skal gjøre, og hva jeg skal tenke. Det må ligge i verket selv. I verket med Karel prøvde vi å lage en dramaturgi: Hvordan skulle vi for eksempel

6 – Det var dOCUMENTA-arrangørene som bestemte hvem som skulle på scenen sammen, forklarer Johannessen. – Da jeg fikk høre hvem jeg skulle møte, tenkte jeg «Oi, en hjerneforsker – Gurimalla, nå må jeg inn på Google og finne ut av ting!»

– Jeg har grunnleggende stor respekt for den vitenskapelige metoden.

få folk til å stoppe opp litt lenger, men uten å si «Stå inne i rommet i ett minutt»? Jo, så fant jeg ut at hvis jeg la til malerier på veggen, så stopper man kanskje opp litt lenger. Jeg liker at det skal være en åpenhet i verket, uten at jeg er tilhenger av at det skal være bare «åpne tolkningsrom og subjektive erfaringer».

– Kunstteoretikeren Karin Busch beskrev i 2009 en bølge av research-basert kunst som ønsket å produsere «kunnskap, ikke kunstverk». Identifiserer du deg med et slikt ønske?

– Jeg tror ikke at kunnskapen er viktigere enn kunsten i arbeidet mitt. Mye av det jeg gjør, er veldig innholdsdrivet. Men det er ikke produksjon av ny kunnskap – mer produksjon av nye vinkler og spekulasjoner.

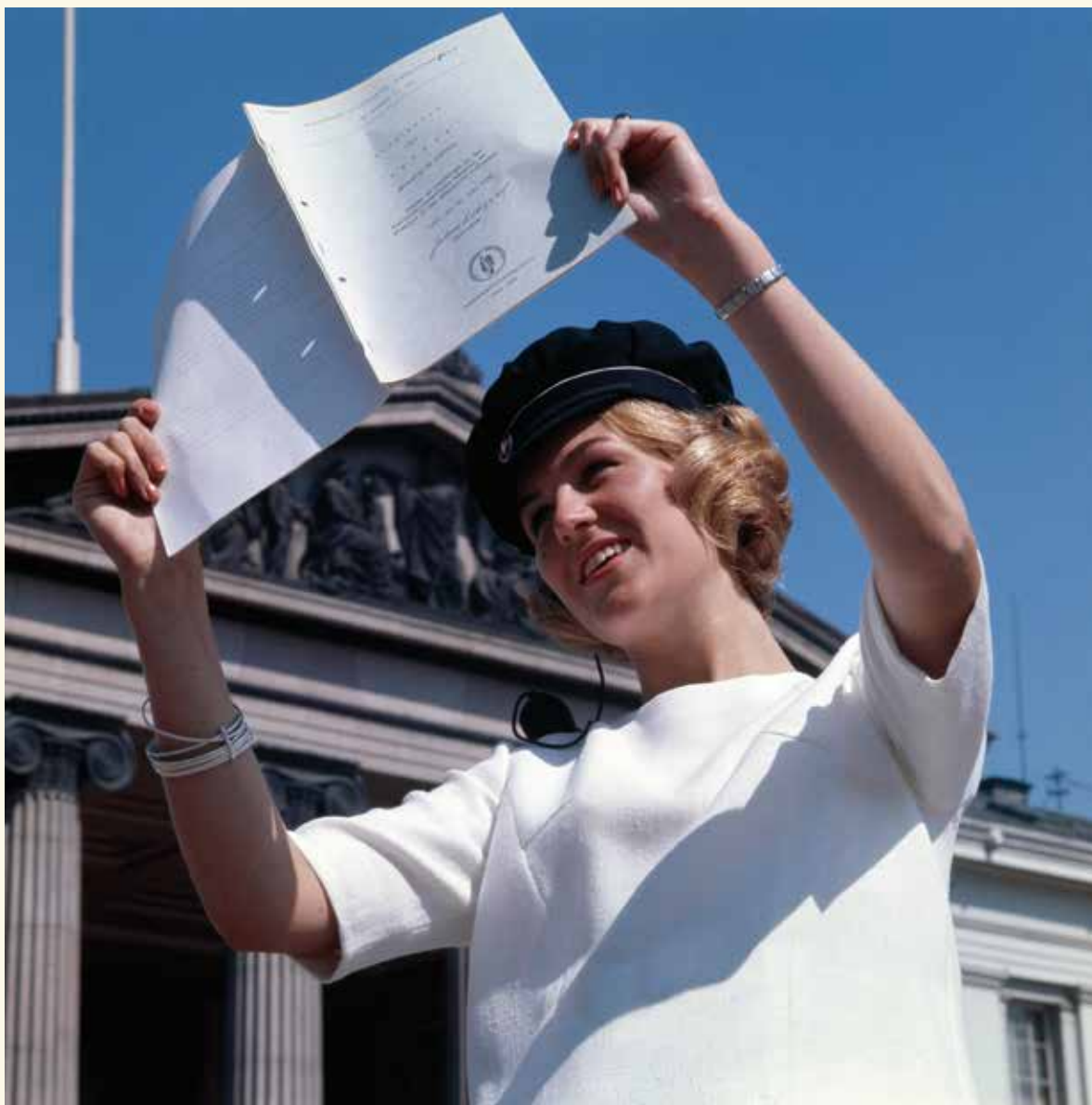
– I motsetning til et ekte eksperiment ble ingen data hentet ut i *Teleportation Paradigm*. Det eneste som kommer ut av installasjonen, er publikums egen opplevelse?

– Og det var veldig bevisst. I Karels artikkel i *Science* bruker han et eksempel på overgangen mellom ulike stedsminner, at det kan være som å gå ut av heisen i feil etasje i et hotell. Den opplevelsen har vi jo hatt, og for meg handler det om en menneskelig opplevelse, ikke om data og resultater. Karel foreslo i utgangspunktet å få noen resultater, for eksempel gjennom en spørreundersøkelse folk kunne svare på. Men i kunstinstallasjonen ble vi enige om at det ikke var data og målbare resultater som var vårt hovedmål. Tolkningen av data fra hans eksperiment handler jo også om opplevelse, og jeg ville at dette skulle leveres tilbake som ren opplevelse. ■

↑ I serien *Words and Years* presenterer Johannessen grafiske fremstillinger av hvor mye enkeltord er blitt brukt til ulike tider i vitenskapelige tidsskrifter. *Crisis in nature and Science* og *Miracles in nature and Science* er begge silketrykk (2010).

↓ I verket *Historical Time*, permanent installert ved HF-bygget, Universitetet i Bergen, har Toril Johannessen lagd en metrisk klokke. En kort tid i 1794/95 ble slike klokker brukt i et forsøk på å innføre «fransk revolusjonær tid». Oppdrag fra KORO (2011).

Framtida er ljوسblå

Dette biletet frå 1962 tilhøyrr Oslo Museum, og er merkt med desse stikkorda i arkivet deira: kvinne, student, studentlue, studieplan for franskstudiet. Staden skulle vere attkjenneleg for mange: Domus Media ved Universitetet i Oslo i Karl Johans gate.

Modellen på biletet heiter Trine Rollstad, og biletet skulle brukast som framside i vekebladet *Alle Kvinner*, utgjeve av Gyldendal Norsk Forlag.

Rigmor Dahl Delphin (1908–1993) har teke biletet, og ifølgje Wikipedia var ho fotograf i *Alle Kvinner* frå om lag 1955 til 1975. Negativarkivet hennar på om lag 2000 bilete vart overført frå Gyldendal til Oslo Museum i 2005.

Biletet er ein del av den byhistoriske samlinga til museet, og er å finne på oslobilder.no, ein stor biletbaser på internett.

Foto: Rigmor Dahl Delphin/Oslo Museum

Kyrkjer i hardt vêr

Meir ekstremvêr med regn og vind trugar gamle kyrkjebygg.
No vil forskarar i Niku finne ut korleis ein kan sikre bygningane.

TEKST: JOHANNE LANDSVERK FOTO: ERIK NORRUD

– Desse skadane har oppstått sidan sist vi var her, seier Nifuforskarane Tone Olstad (med kamera) og Annika Haugen.

PROSJEKT:

Å lage eit sikringsprogram for norske kyrkjebygg med tanke på klimaendringane i framtida

FORSKARAR:

Annika Haugen og Tone Marie Olstad ved Niku, Norsk institutt for kulturminneforskning

METODE:

Kombinere visuell erfaring med tidlegare studiar om kyrkjebygg og ny kunnskap om klima

UUNNVERLEG VERKTØY:

Eigne auge, kamera og kunnskapsbasert erfaring

Forskarane skal finne tiltak for å redde Skoger gamle kirke. Kanskje må det takrenner til?

Det er kaldt her inne. Det er varm sommar, og i Skoger gamle kirke står to forskarar og studerer ein yttervegg. Den gamle steinkyrkja frå byrjinga av 1200-talet er den eldste kyrkja i Drammen kommune, og no er kyrkja blitt case i eit forskingsprosjekt. Forskarane lurar på kva som vil skje med norske kyrkjer i ei framtid med store klimaendringar.

– Vi veit så pass mykje om klimaet i framtida at vi ville setje i gang eit prosjekt for å sikre dei gamle kyrkjene. Ein er redd skadar kan oppstå om ein ikkje sikrar bygningane mot endringane som framtidig klima fører med seg, særleg gjeld dette meir fukt. I første omgang er dette eit pilotprosjekt, og Skoger gamle kirke er den første vi skal kartlegge, seier prosjektleiar Annika Haugen. Ho er sivilingeniør og leiar for bygningsavdelinga ved Niku – Norsk institutt for kulturminneforskning.

Vil påverke innneklimaet

Haugen samarbeider med forskarkollega Tone Olstad, som er målerikonservator ved Niku.

– Dette prosjektet handlar først og fremst om kva eit endra uteklima kan få å seie for bevaring. I fjor gjekk ei elv flaumstor like i nærleiken av Ringeby stavkyrkje, og ein frykta at vatnet skulle komme inn på kyrkjegarden og truge kyrkjebygget, fortel Olstad.

Dei to forskarane har jobba saman i over 20 år.

– Tidlegare har vi jobba mykje med innneklima og oppvarming av kyrkjer, og dette prosjektet er ei vidare utvikling. Her skal det også handle om korleis bygg og interiør blir påverka av utvendige klimaendringar. Det utvendige klimaet vil påverke innneklimaet, fordi lufta som kjem inn, er meir fuktig, seier Olstad.

Skadane blir verre

På eine murveggen har det danna seg store bobler i målingslaget, som sprekk opp. Olstad tek fram fotoapparatet sitt. For dette må dokumenterast:

– Desse skadane har oppstått sidan sist vi var her, for berre to månader sidan. Då vart kyrkja gjort i stand føre sommaren, og vi tok mange bilete av veggene. Det er skremmande at det kan utvikle seg så fort!

– Det vi ser, er saltutslag, forklarar Haugen.

– Fukt i veggene gjer at saltet blir løyst opp, og når veggene tørkar ut, blir det danna saltkrystallar, og det oppstår skadar som dette. Generelt er det problem med fukt i gamle murverk, så slike skadar er ikkje ei direkte følgje av klimaendringane. Men med fuktigare klima vil det lett utvikle seg og bli verre.

Ifølgje Haugen er det difor viktig å gå over murverket med jamne mellomrom.

– På lang sikt bør ein bruke material som pustar. Tidlegare brukte dei kalk, men i ein periode på slutten av 1900-talet vart det brukt tette material som gjorde at det samla seg fukt i veggene. Sjølv om vi i dag fjernar dei tette målingslaga, ligg det oppsamla fukt i veggene. Så dette er ein lang prosess. Ein må rett og slett overvake muren og samtidig sikre at veggene ikkje blir tilført meir fukt.

Vind og vatn trugar

Forskarane meiner klimaendringane først og fremst vil føre til meir nedbør, høgare tempe-

raturar og meir vind.

– Vi kan tydeleg sjå her i kyrkja at det har vore meir vind og regn siste åra. Vêret har teke hardest på den eine ytterveggen. Blir det endå meir vatn på den mest utsette veggene, får vi eit større problem. Det viktigaste er å sikre at regnvatnet renn av bygningen, og at det er god nok drenering i bakken. Fukt i veggene kan lett akselerere skadeutviklinga. Denne kyrkja har ikkje takrenner, av antikvariske omsyn. Spørsmålet er om ein bygning som dette likevel må ha takrenner i framtida, seier Olstad.

– Kva seier Riksantikvaren om det?

– Oppdraget vårt no er å finne ut kva som skal til for å redde kyrkja. Eitt av forslaga frå oss vil vere å montere takrenner.

Men kvifor valde forskarane ut akkurat denne kyrkja?

– Vi ønskte ei mellomalderkyrkje som ligg praktisk til, og som det allereie finst ein del dokumentert materiale om. Skoger gamle kirke var faktisk med i materialet mitt då eg tok doktortrad på klimaforhold i gamle steinkyrkjer i 1990-åra, seier Haugen.

– Skoger gamle kirke ligg på ein haug. Her er det vel ingen fare for flaum eller ras?

– Nei, slik sett er det trygt. Men vi har sett på trea rundt bygningen, og det står eit tre nær kyrkja som ein bør vurdere å hogge ned.

Sårbart interiør

Oppunder taket i kyrkja heng verdifulle treskulpturar frå mellomalderen.

– Spørsmålet er kva som skjer når det i framtida blir varmare og våtare ute.

NIKU-FORSKAR TONE OLSTAD

Når klimaet blir fuktigere, vil fuktskader i murverket utvide seg og bli verre.

– Oppdraget vårt er å finne ut kva som må til for å redde kyrkja, seier Tone Olstad (t. v.) og Annika Haugen.

Dei mest verneverdige skulpturane heng ganske trygt på ein innervegg, der det er lite fukt og kondens.

– Eg som jobbar med interiør, vil jo meine at det er den måla kunsten som treng mest tilsyn, i tillegg til orgelet då, seier Olstad.

– Desse skulpturane har svært høg aldersverdi, og er nok dei meste verneverdige her inne. Dei heng høgt plassert på ein innervegg, og er skjerma for lyset, så dei heng ganske trygt. Det er særleg langs ytterveggene det kan bli fukt og kondens, forklarar ho.

– Når det gjeld interiør, har forskarane vore einige om at skadane tok til då ein begynte å varme opp kyrkjene med elektrisitet. På slutten av 1800-talet vart det påbode å setje inn vedomnar i kyrkjene, og dette var mindre skadeleg for interiøret enn den konstante elektriske oppvarminga som kom seinare. I dag tilrår ein lokal oppvarming med stråleomnar under benkane, som berre er på når kyrkjelyden oppheld seg i kyrkja.

Ho seier det gjeld å finne ein oppvarmingsmåte som ikkje er skadeleg for interiør og bygning, og då kan det vere snakk om å senke temperaturen eller ta ut omnane i kyrkjene – dette også som energisparingstiltak.

– Her i Skoger er omnane no tekne ut. Dette er ei museumskyrkje som tradisjonelt ikkje har vore varma opp, og det har vore ei akseptert sanning at ein bør halde det kaldt med tanke på å bevare interiøret. Men det er ein diskusjon om dette no. Spørsmålet er kva som skjer når det i framtida blir varmare og våtare ute. Kanskje blir eit tiltak å varme opp bygningane dei mest fuktige dagane i året, for å få eit meir stabilt innklima, seier Olstad.

Vil utvikle verktøy

Ved Niku er det sju avdelingar, og mange av dei jobbar med klimarelaterte problem. Niku driv oppdragsforskning, og Riksantikvaren er ofte oppdragsgjevar.

– Vi får gjerne konkrete oppdrag frå Riksantikvaren, men i dette tilfellet var det Niku som kom med ideen. Så dette kan gå begge vegar. Prosjektet er seinare utvikla i samarbeid med Riksantikvaren, seier Haugen.

– Planen er at denne casen skal munne ut i eit sikringsprogram, og at vi får utvikle prosjektet vidare til å gjelde fleire kyrkjebygg. Neste steg er å få gjennomføre prosjektet i ei oppvarma steinkyrkje, der vi også kan få jobbe med energisparingstiltak som ikkje vil auke risikoen for klimarelaterte skadar. Vi vonar rapporten til Riksantikvaren blir så god at programmet også kan overførast til stavkyrkjer, seier Haugen.

Målet er å lage eit verktøy som kyrkjeforvaltarane kan bruke.

– Dei som forvaltar kyrkjene, må vite kva teikn dei skal sjå etter i si eiga kyrkje. Difor er planen å lage eit overvåkingsprogram slik at dei lettare kan følgje med. Her i Skoger må dei først og fremst følgje med på fukt i ytterveggen og i bakken, seier ho.

Fryktar fukt i golvet

– De bygger mykje på foto og visuelle inntrykk. Har de ikkje ein metode for å måle fukt over tid?

– I dette pilotprosjektet er observasjonsdelen viktig. Og klimaforholda i Skoger gamle kyrkje

er svært godt dokumentert frå før. Men neste steg i prosjektet, der det vil handle om å utarbeide eit overvåkingsprogram til bruk i andre kyrkjer, er å utarbeide systematiske målemetodar, seier Haugen.

Så oppdagar forskarane noko som minner om fukt på steingolvet.

– Ja, her er det teikn på fukt, konstaterer Olstad.

For i hjørnet bak altarringen er steinhellene fuktige.

– Kyrkjene i mellomalderen var ofte bygde på heilage plassar, og det seiest at det finst ei heilag kjelde rett under kyrkja. Det har visst alltid vore fukt visse stader i golvet, men ein har ikkje greidd å finne ut av det. Det er svært problematisk om det står vatn her! ■

«Korleis sikre og forvalte norske kyrkjebygg i framtidas klima?»

- eit pilotprosjekt ved Niku (Norsk institutt for kulturminneforskning)
- blir utført på oppdrag frå Riksantikvaren
- skal utarbeide sikringsprogram for Skoger gamle kirke sør for Drammen
- kan bli ført vidare til alle kyrkjer i landet med tanke på klimaendringar og energitiltak i framtida

20 nøtter

FORSKINGSINSTITUTT

- a) Kva står forkortinga SIFO for?
- b) Kva for bergensbasert institutt er Ottar Mæland direktør for?
- c) Kor har både Institutt for energiteknikk (IFE) og Forsvarets Forskingsinstitutt (FFI) hovudkontora sine?
- d) Kva for frittstående forskingsinstitutt vart grunnlagt i Oslo i 1959 med Johan Galtung i spissen?

- e) Kva heiter senteret for klimaforskning der Cecilie Mauritzen i 2012 avløyste Pål Prestrud som direktør?

PER, PETER OG PETTER

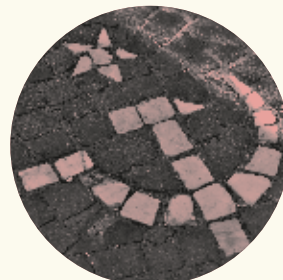
- a) Kven overtok i vinter som konsernsjef i Orkla etter Åge Korsvold?

- b) Kven er med 159 mål i eliteserien i fotball nr. 3 på lista over dei mestskårande gjennom tidene – men vart likevel aldri toppskårar, og fekk ingen landskampar?
- c) Kva for svensk sosialdemokrat som seinare var statsminister i til saman 14 år, lanserte i 1928 omgrepet *folkhemmet*?
- d) Kva for figur i Harry Potter-bøkene, spela av Timothy Spall i filmene, gøymde seg omskapt til ei rotte i mange år?
- e) Kven var dikteren som skreiv lina «Og so skal daa Noreg ha Takk fyr meg» før han skaut seg i 1904?

DOKUMENTARFILM

- a) **Kven er dette** – som i fjor vann Emmy-pris for dokumentaren sin om eit æresdrap?
- b) Kva slags folk var det Robert Flaherty følgde då han i 1922 laga det som blir rekna for den aller første heilafans dokumentarfilmen?

- c) 60-talets blodige jakt på kommunistar er tema for delvis norskproduserte *The Act of Killing*, som var nominert til Oscar i år. I kva for land utspelar den seg?
- d) Med *Heftig og begeistret* nådde Knut Erik Jensen eit stort publikum i 2001. Kva heitte mannskoret han portretterte?
- e) Kven har laga *Dei mjuke hendene* om eldreomsorga og *Ungdommens råskap* om kvar dagen ved ein ungdomsskule i Oslo?

BRANNAR

- a) Kva for norsk by fekk fire fullasta skip med nødhjelp frå keisar Wilhelm II etter brannen i 1904?

- b) Kva for tettstad i Sogn og Fjordane miste rundt 40 bygningar i ein brann i januar i år?
- c) Kva for europeisk storby brann nesten heilt ned på tre septemberdagar i 1666?
- d) I kva for amerikansk storby vart ein tredel av befolkninga heimlaus etter brannen i 1871?
- e) I kva for land låg nattklubben Kiss, der ein brann i 2013 kravde over 230 liv?

SVAR:

FORSKINGSINSTITUTT
 a) Statens institutt for forbruksforskning
 b) Christian Michelsens institutt
 c) På Kjeller
 d) Institutt for fredsforskning (PRIO)
 e) CICERO

PER, PETER OG PETTER
 a) Peter A. Ruzicka
 b) Petter Belsvik
 c) Per Albin Hansson
 d) Petter Piltelpytt (eller Peter Pettigrew)
 e) Per Sivle

DOKUMENTARFILM
 a) Deepika (Deyah) Khan
 b) Inuitar (filmen heitte *Nanook of the North*)
 c) I Indonesia
 d) Berlevåg Mannsangforening
 e) Margreth Olin

BRANNAR
 a) Alesund
 b) Lærdalsøyri
 c) London
 d) Chicago
 e) Brasil

Sitert:

«Jeg har lagt merke til faddere som utøvde vervet sitt på campus med tegninger av kjønnsorganer på fadder-skjortene sine.»

Rådgiver ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Sean Kjartan Iversen, undrer seg over utannede studenter overfor avisen Khrono. Men konstanterer for øvrig at «øl og kjønnsorganer utgjør en utmerket og uunngåelig del av livet».

«Forskere som ville gått i demonstrasjonstog for pressefrihet i Zimbabwe, slåss med nebb og klør for å få full kontroll over artiklene de er omtalt i.»

Kontrollen vil redaktør i forskning.no Nina Kristiansen helst ha selv, gjør hun klart i Aftenposten-spalten «Uviten».

«Det er langt frem til den dagen forskningssidene kan konkurrere med sportssidene i omfang og synlighet.»

Ole Petter Ottersen svarer Nina Kristiansen i Aftenposten at problemet med forskningsformidling er avisene. Dette fra mannen med omfang og synlighet som en hvilken som helst sportsseksjon.

JARLE M. FOTLAND

Medlem nummer 40229726 i Forskerforbundet

STILLING: førsteamanuensis og studieleder ved Norges Kreative Høyskole i Oslo

UTDANNING: hovedfag fra Kunsthøgskolen i Oslo

KARRIEREMÅL: Nei, det har jeg ikke.

Alt annet enn duftlys og orkidéer

– Hva jobber du med akkurat nå?

– Jeg er opptatt med semesterstart for nye og eksisterende studenter ved Bachelor i interiør – Bærekraftig design, kreativitet og prosjektstyring.

– Hvor tenker du best?

– På lesesalen i skolens bibliotek.

– Hva er den viktigste fagboken i ditt akademiske liv?

– Må jeg velge en, så blir det *The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses* av Juhani Pallasmaa, om hvordan arkitektur må favne alle sanser.

– Hva skal til for å bli en god interiørarkitekt?

– Du må ha evnen til å forstå rom og romopplevelse, kunne estetikk og designteori, ha kunnskap om mennesker og funksjonalitet og

teknisk kunnskap. Tenk deg et yrke som omfatter alle rom et menneske lever i og bruker gjennom et helt liv: sykehus, skole, kontor, treningsstudio, hjem, flyplass, hotell, opera, museum, sykehjem, kirke ... Det fordrer mye kunnskap.

– Hva er tabu i ditt fag?

– Jeg vet ikke om noen tabuer. Men en utfordring er at media og folk flest kan ha en oppfatning av at bachelor i interiør handler om duftlys og orkidéer.

– Hva karakteriserer kontorplansen din?

– Mye lys og luft.

– Ved hvilken institusjon i verden skulle du gjerne tilbrakt et arbeidsår?

– Som student besøkte jeg Design Academy Eindhoven i Nederland.

Der kunne jeg tenke meg å være et år.

– Dersom du måtte velge deg et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på?

– Da hadde jeg gjerne blitt gartner!

– Hvilket tiltak ville du gjennomført om du var kunnskapsminister?

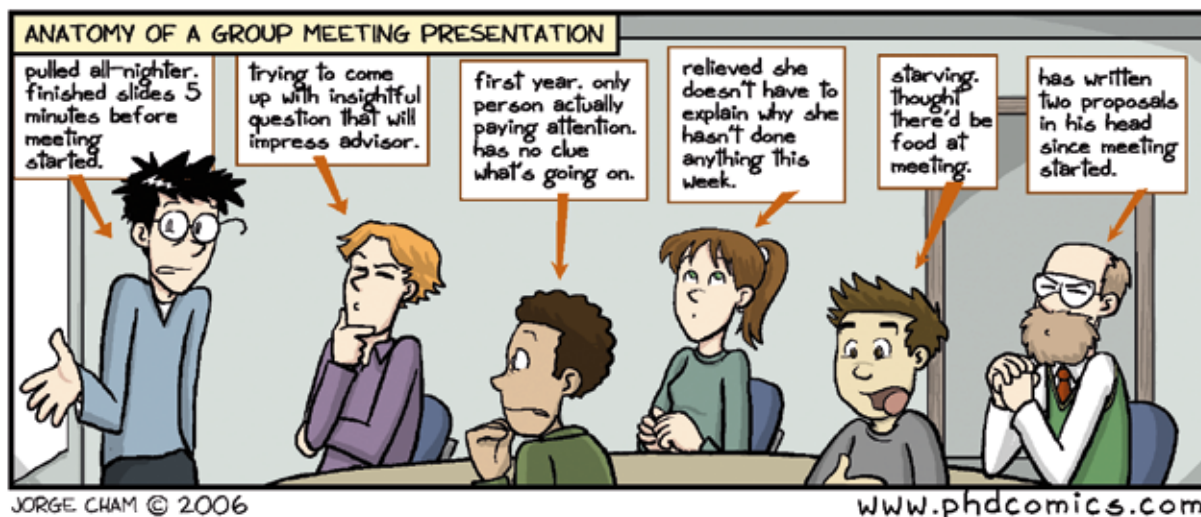
– Jeg ville rett og slett sørget for mer penger til forskning.

– Hva vil du lese mer om i Forsterforum?

– Jeg har akkurat blitt medlem, så det må jeg komme tilbake til. Kanskje forskning og utvikling innen estetiske fag?

♦ AV SIRI LINDSTAD

PhD Comics

Hagefryd

Botanisk hages historie er godt fortalt og vakkert dandert.

Et levende kulturminne. Slik karakteriserer Liv Borgen Botanisk hage på Tøyen i Oslo. Og hun vet hva hun snakker om, for ikke bare har hun vært ansatt i Botanisk hage i over 40 år, nå er hun professor emerita i botanikk, hun har også skrevet jubileumsboka

Botanisk hage 1814–2014. Boka tar for seg hagens historie, alle sporene og endringene som til sammen har skapt den hagen vi kjenner i dag.

Det startet med at Det Kongelige Selskab for Norges Vel ble stiftet i 1809. Ledelsen her var viktige pådrivere ikke bare for at Norge skulle ha sitt eget universitet, men også sin egen botaniske hage. Det ville være nasjonsbyggende, tenkte man, for gjennom botanikken og naturvitenskapen skulle jordbruket forbedres og nye nyttevekster oppdages. Botanikken var på den tiden et fag også av interesse for medisinen, og en hage som kunne drive egne forsøk, ville derfor være gagnlig på flere måter. Ennå på landet og ennå utenfor Christiania befant Tøyen seg. Men sentralt i Norges Vel satt eieren av Tøyen hovedgård. Han var villig til å selge til kong Frederik, og kong Frederik var villig til å kjøpe den som en gave til det nyetablerte universitetet.

Det startet egentlig ganske dårlig. Den første bestyreren kom aldri i gang. Han dro på feltarbeid for å sanke frø og planter, men døde på reisen. Den andre, Rahtke, fikk regjere i mange år, men konklusjonen på rapporten om hagens stilling da han gikk av i 1845, var at de hadde å gjøre med en hage i krise. Overgartneren hadde fått holde på som han selv ville, og derfor mest drevet med dyrking og salg av hageprodukter. Det var mangel på styring, personkonflikter og liten vektlegging av det vitenskapelige.

Den røde tråd i fremstillingen av hagens historie er de sentralt ansatte. Vi får høre hva de forskjellige bestyrere og overgartnere bidro med i oppbygging og utvidelse av hagen, og særlig påpeker forfatteren bestyrernes til dels ulike syn på driften. Bakgrunnen for den første driften var hungersnøden som følge av napoleonskrigene, og derfor nyttetenkning. Denne tanken utfordres av vitenskapelighetens forkjempere, som vektlegger grunnforskningen. Hagen blir til gjennom dragkamper her. Men ytre faktorer spiller også inn. Vi får stadig høre om mangelfulle bevilgninger, og derfor vanskelige driftsforhold, og så var det jo krigen: Da var det kun nytten som gjaldt, poteter og

grønnsaker ble dyrket, og ti tilfluktsrom ble anlagt. I 1946 tok bestyrer Nordhagen over en nærmest rasert hage.

Når fremstillingen styres av kronologien på bestyrerne, og ikke for eksempel driftssyn eller endringer i hagen, blir disse og andre temaer delvis avhengig av denne kronologien. Det går greit når man etter hvert

skjønner at fremstillingsformen ofte hviler på et «to skritt frem og ett tilbake». Også får man historier inni historien, og de er artige: Blant annet den om daddelpalmen (som sprenger seg gjennom taket) og om Victoria-vannliljene (som blomstret for første gang i 1931, og folket som sto i kø for å se – med publikumsrekord på 12 000), om arbeidet med å etablere Fjellhagen (Botanisk hages vakreste anlegg, ifølge forfatteren) og ikke minst historien om veksthusene (og hvordan de er blitt varmet opp!). De har vært for små omtrent hele tiden, men kanskje skjer det noe i forbindelse med det såkalte Tøyenløftet? Og innimellom historiene nærmer byen seg gradvis.

I dag er nytteaspektet knyttet til tidens miljøutfordringer. 400 planter står i fare for å dø ut i Norge, mens en del nye og uønskede brer om seg. Dette kan publikum lære noe om. Botanisk Hage er selvsagt lagt opp for å bringe glede til publikum, men muligheten for noe opplysning er vel nesten uunngåelig? Det er ikke enhver forunt å ha en arbeidsplass som er tilrettelagt for forskning, bevaring, utdanning, formidling, rekreasjon og ren glede. Disse siste aspektene, at Botanisk hage også tilhører publikum, er det eneste jeg savner mer informasjon om. Vi får noen få klipp fra gamle avisnotiser, men ellers er publikumsperspektivet temmelig fraværende. Botanisk hage må jo ha en historie i osloborgerens bevissthet også, vil jeg tro.

Vi får selvsagt høre mye om planter som kommer og planter som forsvinner, og om alle utfordringene, som for eksempel harde vintre og pøbelstreker (jamfør stygt hærverk nå i august). Kjærlighet skinner igjennom i skildringene. Fordi dette også er en billedbok, blir vi tatt med inn i hagen på en mer direkte måte. Der Liv Borgen tar for seg 200 år, nøyter fotograf Guri Dahl seg med ett: året igjennom i Botanisk hage. Det er vidunderlige bilder. Det er som om blomstene blygt viser frem sin skjønnhet, og utsnittene på de blomstrende trærne gjør dem intenst levende. Ja, Botanisk hage er levende også i bokformat.

AV AASNE JORDHEIM

Trådnøsting

Opplysende analyse av tv-serie.

ERLEND LAVIK

TV-serier: «The Wire» og den tredje gullalderen

Universitetsforlaget, 2014

312 sider

Veil. pris: kr 349

Erleend Lavik har et con amore-prosjekt om den amerikanske tv-serien *The Wire*, innbegrepet på 2000-tallets «TV er den nye filmen» hva angår status og kunstnerisk utførelse. Lavik, film- og medievitner ved Universitetet i Bergen, har tidligere begått video-essayet «Style in *The Wire*». Han er en klar og utvungen formidler, og han har lyktes i å skrive en bok med tyngde uten «tunghet».

Boken er delt i tre: Konteksten, Analysen og Syntesen. I første del redegjør Lavik for trekk i den amerikanske tv-bransjens tre «gullaldre» (ca. 1960, 1980 og 2000), perioder der noen få serier redefinerer samtidens formater og får betegnelsen «kvalitetsserier». Kvalitetsserier er like mye en sjangerbetegnelse som et tegn på kvalitet, skriver Lavik, og i den tredje gullalderen er *narrativ kompleksitet* det viktigste sjangertrekket. Etter en kort teoretisk skisse fra postmodernismen via sosiologen Bourdieu finner Lavik vesentlig forklaringskraft i «bransjeinterne endringer vedrørende publikumssyn, finansieringsform, sensurregler eller teknologiske nyvinninger». Og det er opplysende å følge resonnementet om hvordan strengt instrumentelle rammevilkår former utviklingen av både tv-serier og seer-vaner. Tråden følger

gjennom ulike serier og kanaler, frem til Netflix' House of Cards og HBOs (The Wires «hjem») satsing på strømmetjenester. En kort innføring i ulike stabsfunksjoner, fra de mange *staff writers* til de få og geni-erklærte *showrunners*, gir også et godt innsyn i arbeidsfordeling og maktforhold i utformingen av tv-serienes manus og bilder.

Perspektivet følger oss inn i Analysen, som gir en god fremstilling av seriens tilblivelse og overblikk over mottakelsen. Lavik diskuterer dokumentarisme, realisme, kjønn og rase – i tett dialog med spesifikke scener i og omstendigheter utenfor serien. Midtveis blir den russiske Dostojovskij-kritikeren Bakhtin dialogpartner for Lavik. Bakhtin er like mye filosof som litteraturviter og mener at den moderne litteraturrens språk er en flerstemt flettvev av ulike utkikkspunkter, meninger, klasser, kulturer – *sosiologier* – som gjør kunsten polyfon. The Wire er utvilsomt et godt materiale å tenke slik om, men operasjonaliseringen av Bakhtins lite stringente begrepsapparat tar for stor plass i teksten. Og er dessuten unødvendig: Lavik har et så godt grep om seriens overordnede lange fortellinger, krysnings, spesifikke scener og karakterutvikling at gitt den klare skrivestilen tror jeg boken ville blitt bedre hvis Lavik hadde valgt å utbrodere sine egne konkrete idéer og analyser.

Det hadde også gitt bokens siste del Syntesen – der overordnede konklusjoner trekkes og kvaliteten i The Wire diskuteres – større dybde: Best er boken når den går detaljert til verks i enkelte scener og når den kritiske kommentarer svakhetene i The Wire, som de problematiske kvinne-portrettene. Kritikken av siste sesong, som i for stor grad bærer preg av opphavsmannen David Simons' – som har gått gradene fra staff writer til showrunner – personlige agg mot avisen The Baltimore Sun, trekker trådene i en fin bue fra bokens begynnelse. Her får også Laviks analyser den forklaringskraften han har som ambisjon, og jeg føler at jeg som leser lærer noe vesentlig om serien.

AV KJETIL VIKENE

Bred innføring om innvandring

Over tusen år med innvandring er nå samlet i ett bind. Det gir begrenset anledning til å gå i dybden.

GRETE BROCHMANN
og KNUT KJELDSTADLI
Innvandringen til Norge 900–2010
Pax forlag, 2014
492 sider
Veil. pris: kr 329

Drøye ti år etter at trebindsverket om norsk innvandring kom ut, samles nå historien fra år 900, da Norge hadde en identifiserbar statsdannelse, og fram til vår samtid. De første seks kapitlene er skrevet av Knut Kjeldstadli. De neste ni, som omhandler tiden etter andre verdenskrig og fram til i dag, er ført i pennen av Grete Brochmann. Professorene er begge fra Universitetet i Oslo, men Kjeldstadli er historiker og Brochmann sosiolog. Disse fagbakgrunnene gjør det naturlig å lese verket på to måter: for det første som historiebok, for det andre som en bok om innvandring som menneskelig og sosialt fenomen. Begge lesemåtene avdekker både svakheter og styrker i verket.

Som Norgeshistorie tar Kjeldstadli oss over tusen år tilbake i tid, til norsk middelalder med blant annet kristning av Norge, handel med kontinentet og slaveri. Herfra trækles det videre til sentrale temaer som lutheranisme, nasjonsbygging og verdenskriger. Underveis er det stadig fokuset på ut- og innvandringen som er det styrende for hvilke fortellinger som vektlegges. På knappe to hundre

sider har historikeren dekket tida fra år 900 fram til 1945. Svakheten er at noen gjennomganger kan bli overfladiske, men den åpenbare styrken er at boka gir en god innføring i hovedlinjer fra denne perioden. For ferske historiestudenter og andre interesserte som ønsker seg en grei oversikt, er dette gull.

Brochmann holder samme kurs når hun tar over roret, men herfra er det rom for å gå langt mer i dybden, siden hun kan holde seg til de siste sytti årene. Her gjennomgås temaer som innvandring under den kalde krigen, arbeidsinnvandring, asylsøkere, flerkulturelle møter, internasjonalisering og politikk knyttet til innvandring, integrering og flyktninger. Mot år 2000 er mye plass gitt til religiøs mangfold, med særlig vekt på islam, men bakteppet er gjennomgående det politiske landskapet i Norge. Dette er nok noe av årsaken til at boken er blitt kritisert for å være en «redegjørelse for statens innvandringspolitikk» med et abstrakt-byråkratisk språk.

Etter min oppfatning er det ikke overraskende at et verk med ambisjoner om å samle noen av de mest kontroversielle og debatterte fortellingene i norsk historie, med et spenn på over tusen år, blir overfladisk – særlig for den allerede godt innsatte leseren. Å gå i dybden på kulturelle og religiøse møter er i seg selv en svært krevende sport. Her skal det ikke bare handle om norsk historie og politikk. Temaene nærer også opp under store og betydningsfulle kontroverser, dilemmaer og konflikter i et internasjonalt perspektiv. Det forfatterne lykkes med i sin gjennomgang, er – i tillegg til å gi en innføring med relativt bred pensel – å problematisere ut- og innvandring som et menneskelig fenomen i seg selv. Hvorfor vandrer vi? Hvilke endringer finner sted? Hva er egentlig fellesskap og nasjoner? Er (inn)vandring av det gode eller onde? Med disse spørsmålene present under lesningen gir dette verket meg anledning til å se ut- og innvandringens lange linjer, og det gir meg en dypere forståelse av at begreper som forflytning, tilhørighet og endring ikke bare angår *de andre*, men i høyeste grad også *meg og oss*.

AV RAGNHILD FJELLRO

NYE BØKER AV FORSKERE

ANDREW KRISTIANSEN
Rom for anerkjennelse i utdanningsystemet
Akademika forlag, 2014
120 sider
Veil. pris: kr 290

Mange unge blir verken sett eller hørt. Ved hjelp av anerkjennelse kan læreren gjøre dem mer synlige og la også deres stemmer bli hørt. Anerkjennelse fjerner ikke i seg selv grunnlaget for urettmessige forskjeller eller krenkelser, men bidrar til å gjøre det hele mer håndterlig. Kristiansen er førsteamanuensis ved Institutt for lærerutdanning og pedagogikk ved UiT – Norges arktiske universitet.

MARTHE HOMMERSTAD
Politiske bønder. Bondestrategene og kampen for demokratiet 1814–1837
Scandinavian Academic Press, 2014
345 sider
Veil. pris: kr 399

Grunnloven i 1814 ga norske bønder rett til å delta i valg og å velges til Stortinget. Men når retten skulle omsettes i praktisk politikk, møtte bøndene mye motstand og mange utfordringer. Denne boka viser hvordan de politiske bøndene strategisk arbeidet for medbestemmelse og innflytelse fram til vedtaket av kommunelovene i 1837. Marthe Hommerstad er historiker ved Universitetet i Oslo.

MARTIN EIDE (RED.)
Journalistikkens norske klassikere ... ved noen av dem
Universitetsforlaget, 2014
368 sider
Veil. pris: kr 449

Dette er en introduksjon til noen av våre mest fremragende journalister fra de siste 250 årene – globetrotterne, folkeopplysere, originalene, åndsfrystene og stilistene. En rekke navn presenteres gjennom nyskrevne kortbiografier, fra Hildebrand Meyer (1723–1785) til Astrid Brekken (1943–). Martin Eide er professor ved Institutt for informasjons- og medievitenskap ved Universitetet i Bergen.

Slipp kunnskapen løs!

Praktisk støtte og hjelp øker sannsynligheten for at forskeren lykkes med sin formidling.

En av mine hovedoppgaver er å få forskere til å gjøre noe de ikke hadde tenkt de skulle gjøre. Jeg har smått med gulrøtter å friste med. Ei heller noen pisk å svinge. Og som om ikke det var nok: Forskere flest har ikke masse ekstra tid til å gyve løs på nye prosjekter, uansett hvor morsomme og meningsfulle jeg skulle klare å fremstille dem.

Jobben min handler altså om å utfordre og motivere dyktige forskere slik at de selv blir flinkere til å skrive og fortelle om sin forskning og faglige innsikt til andre enn sine kolleger.

Jeg har gjennom mer enn ti år jobbet med allmenn- og brukerrettet forskningskommunikasjon – som tradisjonelt har vært omtalt som forskningsformidling. Kort fortalt innebærer det å bidra til å gjøre forskning og faglig innsikt tilgjengelig, relevant og interessant for utvalgte målgrupper.

Forskningskommunikasjon griper inn i alle deler av forskningsprosessen – ikke bare etter at en studie er publisert i anerkjente vitenskapelige tidsskrifter. Det skjer i et utall av sjangere og formater, mot mange ulike målgrupper og gjennom et stadig økende antall kanaler.

Jeg kan ikke tenke meg mye som er morsommere enn å bidra til å løfte frem en ny talentfull forsker ut i det offentlige rom og få henne til å trives med det. Og samtidig bidra til at forskeren løfter sin faglige innsikt ut av vitenskapelige tidsskrifter slik at det kan gi samfunnsmessig verdiskaping.

Alt for mye forskning og faglig innsikt ligger dessverre «gjemt» som skjulte skatter i tids-

skrifter som kun leses av de relativt få innvidde. Tilsvarende kan vi få inntrykk av at mange forskere trives best i sine forskerhuler.

Derfor er det både trist og tankevekkende å lese kronikken «En forskers bekjennelser» i Forskerforum 5/14, der førsteamanuensis Espen Gamlund forklarer hvorfor han har bestemt seg for ikke lenger å bruke tid på allmennrettet formidling.

Gamlund setter ord på frustrasjoner mange forskere opplever.

Hvordan kan det ha seg at vi har forskere som velger å ikke bruke tid på forskningsformidling, når (nesten) alle er enige i at det er viktig?

Jeg har intervjuet et utvalg forskere om deres strategier for å kommunisere forskning.

Gjennom intervjuene har jeg identifisert fem utbredte barrierer for allmenn- og brukerrettet forskningskommunikasjon:

- 1. Formidling er i liten grad meritterende.** Forskningskommunikasjon tillegges i praksis ofte liten eller ingen vekt i ansettelser, opprykk eller lønnsendringer. For en forsker midt i karriereløpet vil tid brukt på allmennrettet formidling kunne bli vurdert som kontraproduktivt i arbeidet med å kvalifisere seg som professor.
- 2. Formidling har tradisjonelt gitt liten prestisje.** Forskere som stikker seg frem i offentligheten, får ikke nødvendigvis anerkjennelse fra sine kolleger. Snarere tvert imot. Heldigvis ser dette nå ut til å endre seg i mange fagmiljøer.
- 3. Gir liten eller ingen økonomisk uttelling.** Forskere får lønn for sin undervisning. Produksjon av studiepoeng gir uttelling over statsbudsjettet. Publisering i anerkjente vitenskapelige tidsskrifter utløser friske kroner til institusjonen. Allmenn- og brukerrettet forskningskommunikasjon gir ofte ikke tilsvarende uttelling i kroner og ører.

AUDUN FARBROT,
fagsjef for forsknings-
kommunikasjon ved
Handelshøyskolen BI.

«Kanskje er det også slik at tiden brukes til det forskeren opplever at han mestrer best?»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
siri.lindstad@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000.

Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket.

Debattinnlegg honorerer ikke.

4. **Har ikke tid.** Forskere har, som de fleste andre av oss, knapphet på tid. De må prioritere undervisning, gjennomføre forskningsprosjekter, skrive forskningsartikler og delta på vitenskapelige konferanser. Mange må også utføre sin «Corporate Citizen»-plikt i faglige råd og undervisningsutvalg ved institusjonen. Da er det ofte ikke tid igjen til formidling eller andre gjøremål.
5. **Bundet av tradisjoner.** Forskning er en konservativ virksomhet der den enkelte forskers formidlingsstrategier i stor grad preges av tradisjoner og kollegers praksis i det aktuelle fagfeltet.

Vi møter en kombinasjon av de fem barrierene i Espen Gamlunds bekjennelser. Gamlund beklager at han velger bort formidling for å få mer (nok) tid til å skrive fagartikler.

Jeg synes det er synd om vi med dette har mistet en engasjert fagformidler. Kanskje kan vi likevel håpe på at han vil lykkes med å gi næring til en viktig debatt om forutsetningene for å drive med forskningsformidling.

Norske universiteter og høyskoler er gjennom lov pålagt å drive med allmenn- og brukerrettet forskningsformidling. Universitets- og høyskoleloven slår til og med fast at formidling er en av institusjonenes tre hovedoppgaver – likestilt med forskning og undervisning. I tillegg skal institusjonene bidra til at forskningsresultater fører til innovasjon og nyskaping.

Kravet om forskningsformidling hviler imidlertid på institusjonene – ikke på den enkelte forsker.

Rektor Ole Petter Ottersen ved Universitet i Oslo og hans rektorkolleger ved norske universiteter og høyskoler snakker gjerne mye, høyt og pent om hvor viktig det er å drive med allmennrettet forskningsformidling. Det samme gjør politikerne som bevilger penger til universiteter og høyskoler.

Dessverre er ikke fagre ord og festtaler så mye verdt om det ikke følges opp med handling. Der faglig publisering gir prestisje og undervisning gir lønn, får forskeren i liten eller ingen

«Altfor mye forskning og faglig innsikt ligger dessverre «gjemt» som skjulte skatter.»

grad anerkjennelse og belønning for å bruke tid på formidling.

Det er trolig en av de underliggende årsakene til at (for) mange forskere i praksis velger bort formidling når tiden ikke strekker til. Det er ikke så underlig at tiden brukes på de aktiviteter som gir mest tilbake. Også forskere er mennesker.

Kanskje er det også slik at tiden brukes til det forskeren opplever at han eller hun mestrer best? Dersom forskeren føler seg utilpass i møtet med journalister eller ikke helt vet hvordan han skal kommunisere forskning i sosiale medier, er det kanskje tryggere å holde seg unna og heller konsentrere seg om å skrive fagartikler.

Espen Gamlund tar til orde for å overlate ansvaret for forskningsformidling fra forskerne til kommunikasjonsavdelingene ved universitetene og høyskolene. Det tror jeg er en dårlig idé. Forskerne er de nærmeste til å kommunisere sin forskning og faglige innsikt.

Jeg tror derimot på at erfarne forskningskommunikatører kan hjelpe forskerne ut av tidsklemma ved å gi råd som øker sannsynligheten for at tid brukt på forskningsformidling ikke er bortkastet tid.

Det tar selvfølgelig tid å engasjere seg i allmenn- og brukerrettet forskningsformidling – tid som kunne ha vært brukt på andre aktiviteter. Det tar likevel mye mindre tid enn de fleste forskere forestiller seg. Ofte er det raskere bare å gjøre det (Just do it!) enn å redegjøre for hvorfor du ikke har tid til å gjøre det.

Hvis du har publisert en studie i et anerkjent vitenskapelig tidsskrift, skal det ikke så mye til for å lage en kortfattet presentasjon av de viktigste resultatene av studiene, beregnet for dem som vil ha utbytte av å vite hva du har funnet ut. Tiden du bruker, er marginal sammenlignet med tiden som har gått fra da du startet med å samle inn data til du fikk akseptert artikkelen for publisering.

Øvelse gjør deg kanskje ikke til mester, men

trening gjør deg flinkere til å formidle. Det gjør deg også i stand til å bruke tiden mer effektivt.

«Mine» forskere er ikke så forskjellige fra forskere ved andre universiteter og høyskoler. De lever i den samme tidsklemma som forskere flest, med forventninger om å levere resultater på (for) mange områder. Hvordan får vi så forskerne til å være med på leken?

Personlig og direkte utfordring: Gratulerer med artikkel på trykk! Dette er vel verdt å fortelle verden. Jeg vil gjerne utfordre deg til å skrive et utkast til en formidlingsartikkel der du forteller: Hva er de viktigste resultatene/konklusjonene? Hvordan har du funnet det ut? Hva er de praktiske implikasjonene av dette?

Hjelp til å lykkes: Forskere bruker mye tid til å skrive – for de vitenskapelige tidsskriftene. Ikke alle har trening i å skrive for eller snakke til folk flest. Gjennom kurs og personlig coaching gir vi råd som øker sannsynligheten for at forskerne lykkes i sin forskningsformidling, enten det handler om å luften foreløpige tanker (hypoteser) i sosiale medier, skrive en kronikk eller et leserinnlegg eller presentere resultater fra en doktorgradsavhandling eller forskningsartikkel.

Konkret tilbakemelding: Vis at du setter pris på forskere som lykkes med sin formidling. Godt jobbet! Tommelen opp! Si fra hva du synes er bra, og hva som eventuelt kan gå bedre neste gang.

Forskere som har lykkes med å tre ut i allmenheten på en måte de er bekvemme med, vil ofte gjenta bedriften. Det handler om å vekke til live lidenskapen og engasjementet hver enkelt forsker kjenner for faget sitt, og gjøre han eller henne i stand til å mestre formidling på nye arenaer.

Samtidig vil jeg utfordre Ole Petter Ottersen og hans rektorkolleger til å fortelle hva han (de) konkret vil gjøre for å rive ned barrierene slik at flere forskere kan slippe kunnskapen løs – til beste for oss alle.

Skap bevissthet om forskningsetikk!

Grunnlaget for god forskningsskikk legges fra starten av studieløpet. Her kan de nye, generelle forskningsetiske retningslinjene være et nyttig verktøy.

FORSKNINGSETIKK: Alvorlig forskningsfusking, som for eksempel forfalskning, fabrikkering og plagiering, skjer heldigvis sjelden. Langt flere er involvert i det man kaller «diskutabel forskning» (questionable research practice – QRP). Det er forskning i gråsonen mellom alvorlige brudd på god forskningspraksis og god, redelig forskning. Eksempler på slik diskutabel forskning kan være å unnlate å rapportere data som går mot egen tidligere forskning, å bruke andres ideer uten tillatelse, å publisere de samme dataene i flere publikasjoner eller å endre forskningsdesign, metode eller resultater etter press fra dem som finansierer forskningen.

En metastudie fra 2009 gjennomgår resultatene fra en rekke spørreundersøkelser gjort om forskeres egne erfaringer med forskningsfusking og diskutabel forskningspraksis (D. Fanelli 2009). Den viser at i gjennomsnitt hadde to prosent selv fabrikkert, forfalsket eller endret data. Mer enn en tredjedel rapporterte selv å ha bedrevet diskutabel forskning, og nesten tre fjerdedeler mente å ha observert slik praksis hos andre forskere. Senere studier peker langt på vei i samme retning. I en

AV JOHANNE SEVERINSEN
kommunikasjonsrådgiver, De nasjonale forskningsetiske komiteene

«Forskningsetikk er et spørsmål om bevissthet, ansvar, læring og endring av kultur.»

spørreundersøkelse gjort blant 262 norske ph.d.-studenter på medisins kom det blant annet fram at 13 prosent mener det er akseptabelt å selektivt utelukke motstridende resultater for å øke sjansene for publisering (Hofmann et al. 2013). En av ti mente det kunne være greit å stjele andres ideer. Forskerne bak undersøkelsen anbefaler å øke kvaliteten på undervisningen, fokusere på gråsoner og å kommunisere normene for god vitenskapelig praksis jevnlig og på ulike måter.

Forskningsetikk er et spørsmål om bevissthet, ansvar, læring og endring av kultur. Opplæring i forskningsetikk er en viktig oppgave i høyere utdanning, og sentrale forskningsetiske normer bør diskuteres på alle nivåer.

De nasjonale forskningsetiske komiteene ga før sommeren ut et sett generelle forskningsetiske retningslinjer, en slags forskningens Vær Varsom-plakat, med 14 punkter. Retningslinjene er ment både som et verktøy for

forskere og som en bred inngangsport til å forstå forskningsetiske prinsipper, hensyn og krav også for dem som ikke er forskere. Fra før finnes etablerte nasjonale retningslinjer for ulike fagfelt, men ingen som er allmenne og generelle nok til å kunne omfatte alle forskningsfelt og fagområder.

Punktene i retningslinjene kan grovt deles i to: interne og eksterne normer. De interne normene retter seg spesielt mot relasjoner forskere imellom. Integritet handler blant annet om at forskeren har et ansvar for egen forsknings troverdighet, for å følge god henvisningsskikk, og for å vise andre forskere respekt. De eksterne normene dreier seg om forskningsforhold til omverdenen, dels til forskningsdeltakere og dels til

samfunnet for øvrig. Retningslinjene er fundert på at prinsipper som respekt, gode konsekvenser, rettferdighet og integritet bør ligge til grunn for all forskning. Dette innebærer blant annet at personer som bidrar til forskning, som informanter eller på annen måte, skal behandles med respekt. Som forsker skal man etterstrebe at ens aktivitet har gode konsekvenser. Ethvert forskningsprosjekt skal være rettferdig utformet og utført, blant annet ved at ulemper og nytte av forskningen er rettferdig fordelt. Ikke minst plikter forskeren å følge anerkjente normer og å opptre ansvarlig, åpent og ærlig overfor kolleger og offentlighet.

De generelle forskningsetiske retningslinjene er sendt ut til alle landets forskningsinstitusjoner og andre instanser som regulerer, finansierer eller på andre måter arbeider med forskning.

I anledning studiestart oppfordrer vi lærestedene til å ta retningslinjene i bruk i undervisningen på alle nivåer, gjerne i kombinasjon med allerede eksisterende, fagspesifikke retningslinjer. Vi håper de oppleves som en nyttig introduksjon til sentrale forskningsetiske tema.

Kilder:

De nasjonale forskningsetiske komiteene (2014): Generelle forskningsetiske retningslinjer: <http://www.etikk.no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Generelle-forskningsetiske-retningslinjer/>

Fanelli D (2009): *How Many Scientists Fabricate and Falsify Research? A Systematic Review and Meta-Analysis of Survey Data*. PLoS ONE 4(5): e5738. doi:10.1371/journal.pone.0005738 <http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0005738>

Hofmann, Myhr og Holm (2013): *Scientific dishonesty – a nationwide survey of doctoral students in Norway*. BMC Medical Ethics 2013, 14:3 <http://www.biomedcentral.com/1472-6939/14/3>

«Alder er ingen hindring, heller et pluss.»

Gammel stipendiat

Med et gammelt hovedfag fra 1992 startet jeg min stipendiattilværelse i februar 2013 i en alder av 47 år. Det var med skrekkblandet fryd og ikke så lite stolthet over at jeg fikk penger fra Helse Nord, at jeg tok fatt på oppgaven.

Hva kan så motivasjonen min være for å ta ph.d.-grad i godt voksen alder med fast interessant stilling som molekylærgenetiker på Universitetssykehuset Nord-Norge? Forskningsinteresse, egenutvikling og økt fagkompetanse er selvfølgelig den største motivasjonen. Et annet faktum er at det er forbausende vanskelig å bli hørt innen academia uten en ph.d.-grad, selv om ideene og forskningsresultatene er aldri så gode. Jeg har vært på mang en nasjonal og internasjonal konferanse hvor mange fatter interesse for mine innspill inntil jeg sier at jeg kun har et hovedfag, da mister de fleste interessen. I tillegg har det vist seg at selv om jeg iver for undervisning, er en kjempegod pedagog og er godt likt av studentene: Uten ph.d.-grad er det likevel umulig å få en fast deltidsstilling innen undervisning ved Universitetet i Tromsø.

Under implementering av ny fosterdiagnostikk fikk jeg resultater med en klar nytteverdi for pasienter med svangerskapsforgiftning, hvor utfallet kunne være å berge flere mødre med tilstanden. Med dette utgangspunktet, en meget god veileder og inspirator, var inspirasjonen til stipendiatperioden på topp. Alle obligatoriske kurs ble gjennomført på rekordtid, første artikkel er publisert, og flere artikler er underveis.

Veien som stipendiat er vel alltid tornefull med mye hardt laboratorie- og skrivearbeid,

AV MONA NYSTAD
genetiker og ph.d.-stipendiat ved
Kvinneklinikken, Universitetssykehuset
Nord-Norge HF

men med over 20 års praksis fra laboratorie-diagnostikk og litt forskning har det ikke vært vanskelig å få resultater av laboratoriearbeidet. Imidlertid har det vært en stor mental og fysisk omstilling fra en diagnostisk hverdag til en tilværelse i «isolasjon» med skriveprosjekter, frister på innlevering og omskriving av artikkel-

manus. Det har imidlertid gjort at jeg får fokusere, blir bedre til å skrive og ikke minst har tid til å være kreativ og tenke nytt. Utgangspunktet mitt med lederstilling og lang fartstid på diagnostisk laboratorium har gjort at jeg har hatt flere fordeler enn nyutdanna masterkandidater som har gått rett til ph.d.-grad. Det gjelder blant annet evne til refleksjon, til å sette forskningen inn i en større sammenheng og til å se nytteverdien av ulike forskningsprosjekter. I tillegg har det vært en stor fordel at jeg selv har utformet og skrevet prosjektet sammen med veilederen min. Jeg vet i detalj hva som skal gjøres, og er i stand til å skrive nye prosjektsøknader i fremtiden.

Halve stipendiatperioden er igjen, og jeg ser frem til en tre måneders periode med utenlandsopphold. Det blir en unik mulighet til å utvide min faglige horisont og bli kjent med et nytt forskningsmiljø. I denne perioden skal jeg bruke tida godt til nytenking. Min spesialkompetanse innen fostermedisin vil bli meget nyttig for Universitetet i Tromsø og UNN. Den hurtige utviklingen innen fagområdet, med stadig mer avanserte laboriemetoder, gir utfordringer for tolkning av diagnostiske svar, noe som krever fagkunnskap.

Jeg kan ikke se noen andre ulemper med å være godt voksen stipendiat enn at det hadde vært greit å ha hatt ph.d.-graden tidligere, for å bli hørt og fått mer uttelling for mine ideer – og ikke minst når det gjelder lønnsutvikling.

Til alle dere som har en forskerspire i magen og ikke har doktorgrad: Finn et spennende prosjekt og søk på stipendiattilling. Alder er ingen hindring, heller et pluss.

«Jeg kan ikke se noen andre ulemper med å være godt voksen stipendiat enn at det hadde vært greit å ha hatt ph.d.-graden tidligere.»

Gjesteskribentene skriver
sant og subjektivt om forskning.
De faste gjestene er Bjørn Sverre Hol Haugen,
Mona Nystad, John Peter Collett
og Heidi Jensberg.

Akademisk sonett III

I draumen var ho fanga i eit kott
Ein spegel viste ei med gjensydd munn
Ho vakna i panikk og skjønne brått
Det var ho sjølv som hadde gått på grunn

Ho ville skrive på sitt eige mål
men motstand frå eit samla institutt
synte ho var ikkje gjort av stål
Mot engelsk språk blir norsk ein kinaputt

Ho jobba hardt med vendingar og ord
og sakte voks det fram ein ph.d.
men svikta Ivar Aasen, far og mor
Ho var på veg, men kjende ingen fred

Ho hadde gjort suksess på framand språk
men såg sitt sjølv forsvinne ned ei råk

(to)

Ryfylkemuseet er regionmuseum for åtte kommunar i Ryfylke. Museet har 20 avdelingar, vel halvparten med faste opningstider. Det er 20 tilsette ved museet, i til saman 15,5 årsverk. Satsingsområda er bygningsvern og immaterielt kulturvern, barnekultur, kulturelt mangfald og integrering, folkemusikk og lokalhistorisk forskning. Hovudsete og kontorstad er på Sand i Suldal kommune.

Direktør

Vår nåverande direktør ønskjer å gå av med pensjon, og vi søker hans etterføljar.

Det er mange og utfordrande oppgåver under utvikling. Vi søker ein person som har lyst og evne til å leie den vidare utvikling av museet i lag med eit kompetent og arbeidsvillig personale. Søkarar må ha nødvendige museumsfaglege og administrative føresetnader for jobben. Evne til nytenking og eit tydeleg og sterkt fokus på strategiarbeid, planar og prosessar er også viktige kvalifikasjonar for stillinga.

Les meir om stillinga på www.ryfylkemuseet.no, eller ta kontakt med styreleiar Terjer Hidle, tlf. 991 56 102, eller avtroppande direktør Roy Høibo, tlf. 52 79 29 52 / 900 66 147.

Søknadsfrist:
15. oktober.

Ryfylkemuseet

Nordenden 14, 4230 Sand
post@ryfylkemuseet.no

UNIVERSITETET I
NORDLAND

Universitetet i Nordland tilbyr utdanninger på bachelor-, master og ph.d.-nivå. Det tas årlig opp studenter til mer enn 100 forskjellige studier.

Vi har i dag i overkant av 6000 studenter og over 600 ansatte fordelt på campus Bodø og studiestedene Helgeland og Vesterålen.

UiN har følgende ledige stillinger:

Rådgiver i forskningsadministrasjonen

Søknadsfrist: 8. september 2014

Rådgiver i forskningsadministrasjonen

1 års midlertidig stilling med mulighet for omgjøring til fast stilling.

Søknadsfrist: 8. september 2014

For mer informasjon: **www.uin.no**

I

FORSKNINGSPOLITISK SEMINAR 2014

Forskerforbundet arrangerer forskningspolitisk seminar mandag 3. november 2014. Årets seminar har fått tittelen «Jo større, jo bedre? Struktur og kvalitet i utdannings- og forskningssektoren».

Seks år etter Stjernøutvalget er arbeidet med en ny strukturmelding for høyere utdanning godt i gang. Nå skal også forholdet til instituttsektoren drøftes. Går veien til økt kvalitet i forskning og høyere utdanning via færre og større institusjoner?

Seminaret arrangeres på Hotel Bristol, Kristian IVs gt. 7, Oslo. Program og påmelding på forskerforbundet.no/seminar.

II

NY LEDER I UNIO STAT

Leder i Forskerforbundet, Petter Aaslestad, er valgt som ny forhandlingsleder i Unio Stat, ut 2015. Sigve Bolstad, Politiets Fellesforbund, fortsetter som nestleder i forhandlingsutvalget. Unio Stat har ansvaret for forhandlingene om lønn og arbeidsbetingelser for 31.000 statsansatte.

Petter Aaslestad understreker at lederduoen går løs på oppgaven med klare mål.

– Utdanning skal verdsettes og lønnsgapet til privat sektor skal reduseres, sier han.

III

ARENDALSUKA:

KLART RÅD TIL POLITIKERNE

I august deltok ledelsen i Forskerforbundet på Arendalsuka. Det er et årlig arrangement der representanter for politikk, næringsliv, medier og andre interesserte møtes for samtale og debatt.

– Vi deltar med en klar agenda. Når statsbudsjettet og langtidsplanen for forskning og høyere utdanning kommer vil vi se en konkret og forpliktende satsing. Vi ber politikerne prioritere bygg, forskningsutstyr, rekruttering av forskertalenter og ikke minst grunnforskning, sier Petter Aaslestad, leder av Forskerforbundet.

Regjeringen har varslet at den legger fram en langtidsplan for forskning og høyere utdanning innen 2014. Forskerforbundet ønsker en langtidsplan som er konkret og forpliktende, og som prioriterer de grunnleggende utfordringene først.

KURS OG SEMINARER

Forskerforbundet arrangerer følgende kurs og seminarer i oktober 2014:

- 7.–9. oktober 2014: Grunnopplæring trinn II for nye tillitsvalgte
- 15.–16. oktober 2014: Stipendiatseminar
- 21.–22. oktober 2014: Kurs i opphavsrett

Med forbehold om endringer. Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på forskerforbundet.no/kurs.

VERVEKAMPANJEN FORTSETTER UT ÅRET

Alle medlemmer som verver ett eller flere nye medlemmer til Forskerforbundet i perioden 15. januar – 31. desember 2014 får vervepremie i form av et gavekort på 250 kroner. Det medlemmet som verver flest nye medlemmer i løpet av andre halvår, vil få en iPad mini med Retina-skjerm. Les mer på forskerforbundet.no/vervekampanje.

– Vi må prioritere det mest grunnleggende for å bygge fremragende forskningsmiljøer. Norge trenger gode bygg, bedre forskningsutstyr og gode karriereløp med faste jobber som gjør at vi beholder talentene, sier Petter Aaslestad, leder av Forskerforbundet.

IV

ANBEFALTE FAKTORBEREGNINGER FOR UNDERVISNING

Forskerforbundets Hovedstyre har vedtatt anbefalte faktorberegninger for ulike typer undervisningsaktivitet. Dette er Forskerforbundets anbefalinger:

- **Forelesning** – Faktorsats: 4
- **Seminarundervisning** – Faktorsats: 3
- **Gruppeundervisning** – Faktorsats: 2

Formålet er at faktorene skal være realistiske. De må derfor ikke settes uten at man har godt innblikk i de ansattes faktiske tidsbruk til undervisningsforberedelser. Faktorene må også om nødvendig kombineres med en form for separat oppfølging av de ansattes tidsbruk, for å sikre at det er samsvar mellom faktorene og faktisk tidsbruk. Les mer om Hovedstyrets anbefalinger på forskerforbundet.no.

V

NY ARBEIDSMILJØLOV GÅR I FEIL RETNING

Unio-forbundene reagerer på regjeringens forslag til ny arbeidsmiljølov, som gir mer makt til arbeidsgiver.

– Den profesjonelle fleksibiliteten til arbeidstakeren blir undergravd, og det vil gå ut over kvaliteten på de tjenestene vi leverer, sier Forskerforbundets leder Petter Aaslestad.

– Vi er for den profesjonelle fleksibiliteten, men vi avviser flek-

sibilitet som skal styres av arbeidsgiver. Dette sa Unio-leder Anders Folkestad da han samlet forbundsledere og andre sentrale personer fra Unio-forbundene for en gjennomgang av regjeringens høringsdokument om ny arbeidsmiljølov.

VI

NY NESTLEDER I FORSKERFORBUNDET

Annelise Brox Larsen er ny nestleder i Forskerforbundet. Brox Larsen er medlem av Forskerforbundets Hovedstyre og ble av styret valgt som ny nestleder fra 1. august 2014. Hun jobber til daglig som førsteamanuensis ved Institutt for lærerutdanning og pedagogikk ved UiT – Norges arktiske universitet.

– Jeg gleder meg til å være med i den øverste ledelsen i en av Norges viktigste fagorganisasjoner på kunnskapsfeltet, sier Brox Larsen.

Brox Larsen tar over etter Jan Hongslo (seniorforsker ved Folkehelseinstituttet), som fortsetter som ordinært styremedlem i hovedstyret.

VII

NY GENERALSEKRETÆR HILDE GUNN AVLØYP

Fredag 1. august tiltrådte Hilde Gunn Avløyp stillingen som generalsekretær i Forskerforbundet.

Generalsekretæren er sekretær for Hovedstyret og Arbeidsutvalget, rådgiver for forbundets leder og øverste administrative leder for Forskerforbundets sekretariat med 39 ansatte. Generalsekretæren har ansvar for økonomistyring og organisasjon, samfunns- og mediekontakt, forberedelse og oppfølging av saker til Hovedstyret og Landsrådet.

Tidligere generalsekretær Sigrid Lem gikk av med pensjon 1. september 2014. På grunn av ferieavvikling hadde hun sin siste

arbeidsdag 30. juni 2014.

VIII

KRAVSKJEMA –

LOKALE FORHANDLINGER

Det skal gjennomføres lokale lønnsforhandlinger i staten med virkning per 1. august 2014. De lokale forhandlingene skal sluttføres innen 31. oktober 2014. Du finner kravskjema og veiledning til utfylling av skjemaet på forskerforbundet.no/kravskjema.

IX

GRATIS STUDENTMEDLEMSKAP UT ÅRET

Vil du stå sammen med mange andre i et forbund som kjemper for bedre undervisning, lønn og arbeidsvilkår? Er du interessert i å få tilbud om noen av markedets rimeligste forsikringer og andre gunstige banktjenester? Bli studentmedlem i Forskerforbundet! Melder du deg inn i dag får du medlemskapet gratis ut året 2014. Se forskerforbundet.no/student.

X

UNIOS MEDLEMSPRODUKTER

Som medlem i et Unio-forbund har du tilgang til flere medlemsprodukter, blant annet bokrabatt hos Tanum og rabatt på leie av feriehus hos NOVASOL, Dansommer og hytteleie hos Norgesbooking.

Medlemmer av Unio får 30 % rabatt på alle Cappelen Damm-titler på tanum.no. Grunnet bokavtalen gjelder ikke dette titler fra 2014. Tilbudet til Unios medlemmer består av hele Cappelen Damms sortiment av skjønnlitteratur, sakprosa (dokumentar- og faktabøker) og pocket. Se unio.no for mer informasjon om medlemsproduktene.

XI

BEHOLD MEDLEMSKAPET VED UTENLANDSOPPHOLD

Medlemmer som reiser på forskningsopphold i Sverige, Danmark, Finland, USA, Canada, Irland eller Storbritannia får sine rettigheter ivaretatt av Forskerforbundets søsterorganisasjon i det aktuelle landet. Det sørger avtaler om gjensidig gjestemedlemskap for. På samme måte vil utenlandske gjesteforskere som er medlem av en søsterorganisasjon i et av disse landene få sine rettigheter ivaretatt av Forskerforbundet under et forskningsopphold i Norge.

Hvordan skape nye eventyr?

Tittelen her var også tittelen på et frokost-møte som Forskerforbundet arrangerte i samarbeid med Abelia under Arendalsuka. Tittelen var mer inspirerende enn den vanlige «hva-skal-vi-leve-av-etter-oljen?» som gjerne er overskriften i debatter om morgendagens arbeidsliv.

Faktisk er det fremdeles mye å hente ut av de gamle eventyrene, og jeg greide ikke – under forberedelsene til møtet – å avholde meg fra konket å tenke på «Prinsessen som ingen kunne målbinde». Det er det eventyret der Askeladden er på vei sammen med sine to brødre for å vinne prinsessen og halve kongeriket og hvor de selvsikre brødrene okker seg underveis hele tiden over Askeladden, som under utrope «jeg fant, jeg fant» plukker

opp alt mulig skrap, som en død skjære, en utgått skosåle et par bukkehorn etc. I møtet med prinsessen mister brødrene munn og mæle når de oppdager det glødende brenn-jernet som ligger klar i den gloheite peisen. Det tar ikke mange sekunder før de kastes i ormegården. Askeladden derimot blir fornøyd over peisvarmen: «Da kan jeg få stekt skjæra mi». Og slik holder han på.

Alle de unyttige gjenstandene blir brukt med bravur mot prinsessen som til slutt blir målbundet, og premien er imponerende:

Et helt halvt kongerike, og dame på kjøpet. Etter min mening er dette et fremragende eksempel på en klassisk innovasjonsdefinisjon. Innovasjon er rett og slett å sette samme eksisterende kunnskap på nye måter. Det å se nye verdier i en utgått skosåle og en død skjære kan gjøre susen i visse situasjoner.

Men det å sette sammen eksisterende kunnskap på nye måter innenfor dagens samfunn krever bredde i kunnskapsbunnen. Forskerforbundet er da også overbevist om at bredde i universitets- og høyskolesektoren

er oppskriften også på nye kunnskapsbaserte eventyr. Jeg vet det er fristende for politikere å gjøre sterke prioriteringer av forskningsressurser til konkrete problemstillinger og fagområder. Og vi vet selvsagt en del om fremtidige globale utfordringer,

innen klima, energi, demografi, men sannsynligvis er det langt flere fremtidige globale utfordringer vi pr. i dag ikke vet noe som helst om. Og vi vet heller ikke nok om hvilken forskning og kunnskap som kan gi avgjørende bidrag til nye arbeidsplasser. (Eu-kommisær for digital agenda, Nelli Kroes regnet med, for et halvt år siden, at app-industrien i dag skulle sysselsette 1,8 millioner mennesker – men så langt er hun bare halvveis til målet.)

I et slikt perspektiv blir det avgjørende å satse på den autonome, langsiktige grunnforskningen; noen må billedlig talt gis mulighet til å utforske hvordan utgåtte skosåler og bukkehorn kan brukes i nye settinger. Når det gjelder å skape nye eventyr, kan vi begrense oss til ett enkelt hovedbudskap: Sørg for å ta vare på talentene. Dagens studenter må gis en fremragende utdanning

som inspirerer dem til å videreutvikle kunnskapssamfunnet. Sørg for at de fremragende forskerne også bidrar til fremragende

undervisning. For det andre: Talentene må være i en kontekst med god infrastruktur. Ifølge en rapport fra riksrevisjonen er en tredjedel av bygningsmassen i UH-sektoren i for dårlig stand til å videreutvikle kvaliteten på forskning og utdanning.

Konklusjonen på ny eventyrskapning blir således enkel: Avstå fra detaljstyring av forskningstemaer; tenk langsiktig: Sats i utgangspunktet på bredden i grunnforskningen og på høy utdanningskvalitet. Og gi tillit og god infrastruktur til dem vi ønsker skal være morgendagens kunnskapsarbeidere.

AV PETTER AASLESTAD
leder i Forskerforbundet

«Det å se nye verdier i en utgått skosåle og en død skjære kan gjøre susen i visse situasjoner.»

Innstegsstillinger – til gode for hvem?

Det er fremmet forslag om en prøveordning med 300 innstegsstillinger i Norge. De ansatte i innstegsstillinger skal ifølge departementet utføre oppgaver som ligger til en

ordinær vitenskapelig stilling.

Mange spørsmål står ubesvarte. Er perioden fem, seks eller sju år? Hvordan skal stillingene finansieres? Følger det driftsmidler med stillingene? Har kandidaten akademisk frihet til selv å velge problemstillinger?

Hvor stor prosent-

andel av stillingen skal gå til undervisning og veiledning? Hvem skal være ansvarlige for midtveis- og sluttevaluering eller lønnsplassing og lønnsutvikling? Hva skal til for å få en fast ansettelse etter gjennomført tidsperiode?

Jeg er gjesteprofessor ved Emory University i Atlanta, USA. Ved instituttet for epidemiologi er det i dag 30 ph.d.-studenter og ni ansatte i innstegsstillinger. Fire av de sistnevnte har doktorgrad fra instituttet. Ved Rollins School of Public Health (RSPH) er APT-komiteen (appointment, promotion and tenure) ansvarlig for å håndtere ulike aspekter ved innstegsstillinger. Professorgruppen ved hvert institutt velger et medlem blant de fast ansatte professorene, og i tillegg velges tre professorer fra hele RSPH. Et institutt kan maksimalt ha to medlemmer. Etablerte og anerkjente professorer har styringsrett og bestemmer. Ved RSPH har 57 prosent av ansatte i innstegsstillinger (de siste sju år) fått tilbud om fast vitenskapelig stilling etter endt periode.

I USA er det en konkurranse om å tiltrekke seg de beste studentene, og derfor vil undervisningsemner som kan gi prestisje og status, være viktige. Undervisningsdelen av jobben kan derfor være sentral for den ansatte i innstegsstilling.

Det er hevdet at innstegsstillingene skal være et middel for bedre kjønnsbalanse innen akademia, men det er kommet motforestillinger til dette. Erfaringene fra USA er ikke oppløftende, da det er hevdet at kvinner har større risiko for ikke å lykkes med å få fast stilling etter årene i innstegsstilling. Norge er et land med relativt gode sosiale rettigheter og velferdsrettigheter. I USA er foreldrepermisjoner med lønn et mer personlig anliggende, og avhengig av din forsikring. Velvillige arbeidsgivere gir permisjoner uten lønn.

Men bør vi sammenlikne oss med USA? Grunnet endringer i den økonomiske situa-

AV LIV BERIT
AUGUSTAD,
styremedlem i
Forskerforbundet

sjonen har universitetene vært finansielt presset. Arbeidsgivere ser behovet for å ha større frihet til å skifte ansatte etter behov.

I USA synes det viktig å ha en dyktig mentor, respektabel oppførsel, inspirerende og god undervisning/veiledning, vellykkede søknader om forskningsmidler og tilstrekkelig med publiserte skriftlige arbeider på høyt nivå for å lykkes i innstegsstillingen.

Aktuelle presseklipp:

Sult og kvalifikasjonsrammeverket
Men det var to innlegg fra publikum som til slutt ble utropt til kveldens beste, nemlig fra rektor ved Universitetet i Bergen, Dag Rune Olsen, og leder i Forskerforbundet, Petter Aaslestad.

Aaslestad grep mikrofonen og etterlyste meninger om det såkalte kvalifikasjonsrammeverket.

– Når en av studentene sier under en forelesning at han har lest Sult av Hamsun, men syntes den var forferdelig kjedelig fordi det ikke skjedde noen ting der, ønsket jeg som foreleser å diskutere dette videre, og syntes det kunne bli en interessant diskusjon blant litteraturstudentene. Men de andre ble utålmodige og stressa fordi det ikke sto noe på forhånd om at de skulle ha noen mening eller gjennomgang om Hamsuns Sult. Det er et problem, og sier noe om at det såkalte kvalifikasjonsrammeverket kan være hemmende på læring, sa Aaslestad.

Nettavisen Khrono omtaler «Studentnach» i Arendal, 13. august

Til kamp mot arbeidsnarkomani

Å være arbeidsnarkoman er ingen hedersbetegnelse, sier Petter Aaslestad i Forskerforbundet. Han ber arbeidsgiverne ta grep for å hindre at ansatte jobber seg syke.

– Dette er forhold på arbeidsplassen som hver enkelt ikke kan gjøre noe med alene, derfor må arbeidsgiverne ta ansvar for at arbeidsoppgavene samsvarer med arbeidstiden, sier Aaslestad til NTB. Han mener arbeidsgivere bør klargjøre hvilke normer som gjelder for arbeidsinnsats.

NTB 20. august

Færre kvinner blant ferske professorer

Petter Aaslestad er leder i Forskerforbundet. Han er overrasket over nedgangen i kvinneandel blant nyutnevnte professorer.

– Dersom kvinneandelen ikke viser ytterligere fremgang i 2014 vil institusjonene måtte vurdere om det er nødvendig med ytterligere tiltak for å legge til rette for at flere kvinner kvalifiserer seg, sier Aaslestad.

Han legger til at Forskerforbundet lenge har ment at høy bruk av midlertidig tilsetning og lite tid til FoU innen normalarbeidsdagen går ut over rekrutteringen av kvinner til toppstillinger.

Universitetsavisen NTNU 11. august

Friminutt: Berg og Kielland

I Forskerforbundet ved høgsolen tar de seniorpolitikk på alvor: Hovedtillitsvalgt Vera Berg (69) går av og Morten Kielland (67) tar over. Berg som har vært hovedtillitsvalgt gjennom flere år, går av 1. august og slutter da helt som tillitsvalgt. Hun har vært tillitsvalgt i det som nå er HiOAs største fagforening siden midten av 90-tallet, men hovedtillitsvalgt har hun vært i fem år.

Han som overtar det sentrale vervet er heller ingen ungsau: Morten Kielland (67) har vært medlem i Forskerforbundet siden midten av 80-tallet da han var administrativ leder ved Operahøgskolen, eller FALU, som det het den gangen: Forskningsforening for administrativt personale.

Nettavisen Khrono (HiOA) 20. juli

FAKTA OM FORSKERFORBUNDET

FORSKERFORBUNDET

Forskerforbundet er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.

Forskerforbundet har ca. 19 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.

Forskerforbundet arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2013–2015:

Petter Aaslestad, NTNU (leder)
Annelise Brox Larsen, UiT – Norges arktiske universitet (nestleder)
Liv Berit Augestad, NTNU
Stig Ove Hjelmevoll, Universitetssykehuset i Nord-Norge
Jan Hongslo, Folkehelseinstituttet
Toril Ivarøy, Universitetet i Bergen
Ove Kvammen, Høgskolen i Bergen
Tom Roar Eikebrokk, Universitetet i Agder (1. vara)
Åge Hultgren, Universitetet i Stavanger (2. vara)
Ågot Aakra, NMBU (3. vara)

SEKRETARIATET:

Generalsekretær

Hilde Gunn Avløyp

Stab

Avdelingssjef Birgitte Olafsen
IT-konsulent Inger Marie Højfeldt
Kommunikasjonsrådgiver Robert Kippe
Informasjonsleder Unn Rognmo

Fagpolitisk avdeling

Avdelingssjef Bjørn T. Berg
Spesialrådgiver Jon W. Iddeng
Rådgiver Kari Folkenborg

Avdeling for lønns- og arbeidsvilkår

Forhandlingssjef Frank O. Anthun
Seksjonsleder Jorunn Solgaard
Spesialrådgiver Kjetil Mørk
Spesialrådgiver Tanya Nymo
Seksjonsleder/advokat Ann Turid Opstad
Advokat Stine Nordgren Johannessen
Advokat Haakon Utne Kierulf
Advokat Hildur N. Nilssen
Advokat Mariann Helen Olsen

Avdeling for organisasjon og økonomi

Organisasjonssjef Joar Flynn Jensen
Organisasjonskonsulent Natasa Duric
Organisasjonskonsulent Synne Freberg
Førstesekretær Gerd Sandvik
Førstesekretær Renate Storli
Seksjonsleder/kontorsjef Aina Nilsen
Økonomikonsulent Siri Johannessen
Regnskapskonsulent Bjørn Jensen
Regnskapssekretær Karin Haug
Regnskapssekretær Elisabeth Johansen
Konsulent Linda Pettersson
Førstesekretær Jamil Mohammad Ali
Førstesekretær Hans Askildsen
Førstesekretær Brit Helen Hesselberg
Førstesekretær Seija Hjelteig
Førstesekretær Tore Sandnes

Følg oss på facebook!
facebook.com/forskerforbundet

facebook

Følg oss på twitter!
twitter.com/Forsker

twitter

Forskerforum

RETURADRESSE:
FORSKERFORBUNDET
POSTBOKS 1025 SENTRUM
0104 OSLO

B ØKONOMI
ÉCONOMIQUE

DISTRIBUERT AV POSTEN
posten
NORGE
NORGE P.P. PORTO BETALT

KIKKUT Foto Getty

Hjernekraftverk er
en kampanje fra

**FORSKER
FORBUNDET**

NYSGJERRIGHET ER NORGES VIKTIGSTE RESSURS

DERFOR FORTJENER DEN BEDRE VILKÅR

Norge er dårligst i Norden når det gjelder investeringer i forskning. Det er ikke til å leve med. Om noen år er det kanskje heller ikke til å leve av. For det er hjernekraft og innovasjon som skal sikre Norge inntektene og arbeidsplassene i fremtiden.

Den norske hjernekraften må styrkes, og den trenger stadig påfyll. Derfor må vi ta kunnskapssamfunnet på alvor, og legge til rette for at forskning blir et attraktivt yrkesvalg. Det koster å satse på kunnskap og kompetanse. Men så betaler det seg også.

MED HJERNEKRAFT SKAL FREMTIDEN SKAPES

www.hjernekraftverk.no

**HJERNE
KRAFT
VERK**

